

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Katolická teologická fakulta

Katedra pastorálních oborů a právních věd

Bc. Ludmila Havlinová

**SVÁTOST POMAZÁNÍ NEMOCNÝCH V DĚJINÁCH A DNES
V EKUMENICKÉM POHLEDU**

Diplomová práce

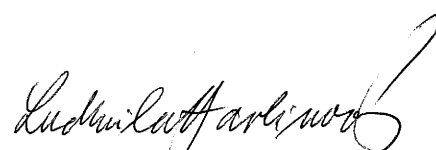
Vedoucí práce: doc. Ing. Mgr. Aleš Opatrný, Th.D.

PRAHA 2009

Chtěla bych vyjádřit poděkování vedoucímu diplomové práce doc. Ing. Mgr. Aleši Opatrnému, Th.D. za cenné rady, připomínky a trpělivé vedení této práce. Děkuji též celé své rodině za veškerou pomoc a podporu.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a v seznamu pramenů a literatury uvedla veškeré informační zdroje, které jsem použila.

V Železném Brodě dne 5. 5. 2009

Bc. Ludmila Havlinová

OBSAH

1. ÚVOD.....	6
2. NEMOC A UTRPENÍ.....	7
2. 1 Starý zákon.....	7
2. 2 Nový zákon.....	8
2. 3 Ježíš a uzdravování nemocných.....	9
2. 4 Uzdravování v církvi	12
3. POSVÁTNÁ ZNAMENÍ A SYMBOLY POUŽÍVANÉ V LITURGII SVÁTOSTI POMAZÁNÍ NEMOCNÝCH.....	14
3. 1 Voda, pokropení vodou.....	15
3. 2 Vzkládání rukou.....	15
3. 3 Olej.....	16
3. 4 Pomazání olejem.....	16
4. SVÁTOSTI OBECNĚ, SPECIELNĚ SVÁTOST POMAZÁNÍ NEMOCNÝCH - dogmatické hledisko.....	19
4. 1 Svátosti obecně.....	19
4. 2 Svátost pomazání nemocných.....	21
4. 2. 1 Účinky pomazání nemocných.....	21
4. 2. 2 Další účinky pomazání nemocných.....	22
5. HISTORICKÝ VÝVOJ UČENÍ O SVÁTOSTI POMAZÁNÍ NEMOCNÝCH..	23
5. 1 Období: 1. - 7. století.....	23
5. 2 Období: 8. - 13. století.....	26
5. 3 Období: 14. - 17. století.....	27
5. 4 Období: 18. - 20. století.....	28
6. SVÁTOSTI, KTERÉ SE UDĚLUJÍ NEMOCNÝM - liturgické hledisko.....	30
6. 1 Pomazání nemocných.....	30
6. 1. 1 Komu se má udělovat svátostné pomazání (čl. 8 - 15).....	30
6. 1. 2 Přísluhovatel svátosti pomazání nemocných (čl. 16 - 19).....	31
6. 1. 3 Co je potřeba k pomazání nemocných (čl. 20 - 25).....	31

6. 2 Viatikum (čl. 26 - 29).....	33
6. 2. 1 Komentář k viatiku.....	35
6. 3 Souvislý obřad (čl. 30 - 31, čl. 115 - 134).....	36
6. 4 Zvláštní situace při udělování svátosti pomazání nemocných.....	37
6. 5 Komentář k obřadům pomazání nemocných.....	38
7. PŘEDPISY KANONICKÉHO PRÁVA TÝKAJÍCÍ SE SVÁTOSTI	
POMAZÁNÍ NEMOCNÝCH.....	39
7. 1 Rozbor kán. 998.....	40
8. KANONICKÉ PRÁVO A EKUMENICKÁ SITUACE.....	43
8. 1 Dekret o katolických východních církvích.....	43
8. 2 Dekret o ekumenismu.....	44
8. 3 Rozbor kán. 844 - §4.....	46
9. PÉČE O NEMOCNÉ V NĚKTERÝCH KŘESŤANSKÝCH CÍRKVÍCH.....	48
9. 1 Církev řeckokatolická.....	48
9. 2 Církev pravoslavná.....	49
9. 2. 1 Chápání svatých tajin (svátostí) obecně.....	49
9. 2. 2 Svatá tajina pomazání olejem nemocných.....	50
9. 2. 3 Osoby, nad kterými se vykonává svatá tajina.....	51
9. 2. 4 Dějiny svaté tajiny.....	51
9. 2. 5 Potřeby pro vykonávání svaté tajiny.....	52
9. 2. 6 Postup udílení svaté tajiny.....	53
9. 2. 7 Ustanovení kanonického práva.....	53
9. 2. 8 Dosavadní praxe svaté tajiny.....	54
9. 3 Církev starokatolická.....	54
9. 4 Církev československá husitská.....	55
9. 5 Církve protestantské.....	57
9. 5. 1 Českobratrská církev evangelická.....	58
9. 5. 2 Jednota bratrská.....	59
9. 6 Církev adventistů sedmého dne (CASD).....	60
9. 7 Starobylé církve Východu.....	61

10. SVÁTOST POMAZÁNÍ NEMOCNÝCH VE SVĚTLE REFORMY DRUHÉHO Vatikánského koncilu.....	63
10. 1 Příjemce svátosti pomazání nemocných.....	63
10. 2 Přísluhovatel svátosti pomazání nemocných.....	66
11. PÉČE CÍRKVE O NEMOCNÉ - pastorační hledisko.....	68
11. 1 Péče o nemocné obecně.....	68
11. 2 Starost církve.....	71
11. 3 Duchovní péče o umírající.....	72
11. 4 Hospicová péče.....	73
11. 5 Péče o nemocné v současných podmínkách.....	73
11. 6 Stáří.....	74
12. SHRUTÍ.....	77
12. 1 Pastorační souvislosti a výhledy.....	77
12. 2 Ekumenický pohled.....	78
13. ZÁVĚR.....	79
14. RESUME.....	80
15. ANOTACE.....	81
16. SEZNAM ZKRATEK.....	82
17. SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY.....	83

1. ÚVOD

Lidský život ve své nekonečné pestrosti může být charakterizován mnoha způsoby. Realistický příměr říká, že se lidský život podobá letu letadla. Dětství je start, nemoc a smrt je dokončením letu. Jen dobré a bezpečné přistání dává letu smysl.

Dobré žití během dospělého života poskytuje neocenitelnou přípravu na dobré umírání. V této mezní situaci přispívá církev svou nedocenitelnou pomocí, které dává liturgickou podobu, svátosti pomazání nemocných a viatikem.

Je až nepochopitelným faktem, že o tuto vzácnou svátost není ani mezi věřícími odpovídající zájem. Je to dáno historicky, celkovou proměnou religiozity společnosti, malou informovaností, nedostatečným vzděláním a poučováním?

Na tyto otázky se pokusí, alespoň v mezích možností, odpovědět tato diplomová práce. Nemůže se také nedotknout problému utrpení, nemoci a smrti a také krátce péče o nemocné.

Ve všech křesťanských církvích byly vytvořeny během jejich existence různé obřady, které mají věřícím pomoci promýšlet otázky života a smrti a připravit se na definitivní odchod. Některé církve jim dávají svátostný charakter, jiné je jako svátosti neznají.

Zmapovat tuto situaci v rámci možností mě nakonec zaujalo více než jsem původně předpokládala a také mě zaujala možnost ekumenické spolupráce v této oblasti.

2. NEMOC A UTRPENÍ

Obřady pomazání nemocných a péče o nemocné začínají krátkou úvahou o lidské nemoci a jejím významu v tajemství spásy. Problém nemoci a utrpení určitě zasluhují pozornosti i vzhledem ke svátostem, které se udílejí nemocným.

2.1 Starý zákon

Ve starověku byla nemoc považována za trest božstev, za nedodržování náboženských a kultických ustanovení. Starý zákon částečně převzal tento pohled na nemoc a utrpení člověka a snažil se odpovědět na problém, jak souvisí nemoc s vinou. Problém je příliš složitý než aby mohl být v krátkosti vyřešen. Adam je prototypem a jakýmsi kořenem lidské přirozenosti. Jeho pád v důsledku hříchu neposlušnosti a přestoupení příkázání. Prvotním hříchem se otevřela lidská přirozenost všem negativním vlivům, zlu, trápení, smrti. Každý člověk má od svého početí přirozenost padlého Adama.¹

„Skrze jednoho člověka totiž vešel do světa hřích a skrze hřích smrt, a tak smrt zasáhla všechny, protože všichni zhřešili.“²

„Všichni zhřešili“, znamená, že následujeme Adama, každý člověk má odpovědnost a spoluúčast na svém stavu, každý z nás nese zodpovědnost v té míře, v níž hřeší za zlo, jež se dotýká jeho i druhých, dokonce, že je to hřích celého lidstva.³

Fyzická či psychická nemoc je jedním z rysů této tragické situace, patří k ní i nespravedlnost, násilí, války, přírodní katastrofy. Ale už na začátku lidské historie je naznačena naděje, že přijde „potomstvo ženy“, které rozdrtí moc hada (princip zla).⁴

Řešit otázku utrpení spravedlivého lze jen z hlediska víry. Kniha Job nastiňuje tuto problematiku v několika rovinách. Objektivním mravním řádem je za přestupek a

¹ Srov. VENTURA Václav: Kulturně-náboženské předporozumění zdraví a nemoci, in: Teologický sborník 3 (2000) 79.

² Řím 5,12.

³ Srov. VENTURA Václav: op. cit., 80.

⁴ Srov. Gn 3,15.

hřích požadován trest. Utrpení se tak jeví jako oprávněné zlo. Toto přesvědčení se opírá o řád spravedlnosti (Jobovi přátelé). Ale kniha Job také důrazně připomíná, že jakékoliv utrpení není následek viny a nemá vždy charakter trestu. Zde je utrpení představováno jako zkouška spravedlivého.

V jiných částech Starého zákona je naopak utrpení vyzdvižováno pro jeho výchovnou hodnotu. „(...) *Toto trestání nebylo ke zkáze, nýbrž k výchově našeho rodu.*“⁵

2.2 Nový zákon

Závažnost a tíha této nemocné lidské přirozenosti je léčena jedině zásahem Božím, jedině Ježíš Kristus může lidi z viny Adamovy a jejích důsledků vysvobodit. Mocí své božské přirozenosti uzdravil ve své inkarnaci lidskou přirozenost a tak obnovil celé stvoření.⁶

Poslání jednorozeného Syna Božího spočívá v tom, že vítězí nad hříchem a smrtí a svou poslušností je přemáhá svým křížem a zmrtvýchvstáním. Vypuzuje z lidských dějin vládu hříchu, jenž se v nich, podněcována zlým duchem, zakořenila již od prvotního hříchu a dává člověku možnost žít v milosti posvěcující. Kristus se ve svém působení v Izraeli stále stýkal se světem lidského utrpení a dokonce toto utrpení zcela a dobrovolně vzal na sebe, plně si vědom své vykupitelské moci. Tak na otázku po smyslu utrpení člověka odpovídá svým vlastním utrpením.⁷

Utrpení je vždy zkouškou, které je lidstvo podrobena. Trpět znamená stát se vnímavým a otevřeným působení spásné Boží síly, v utrpení je výzva k vytrvalosti ke snášení útrap a zla. Člověk takto nalézá naději, že utrpení ho nezdolá a nikdy ho nemůže zbavit lidské důstojnosti, nachází tak v nitru utrpení sám sebe.⁸

Pro staré křesťanské autory je dobrem jen to, co nás vede k Bohu, zlem naopak to, co od Boha odděluje. I zdraví může být zlem, když činí člověka lhostejným ke své spáse, vnucuje mu mylnou představu o vlastní soběstačnosti a síle. Nemoc není skutečným zlem, sama nemá moc odloučit člověka od Boha, naopak pozitivním efektem

⁵ 2 Mak 6,12.

⁶ Srov. VENTURA Václav: op. cit., 81 - 82.

⁷ Srov. Jan Pavel II.: *Salvifici doloris*, apoštolský list z 11.2.1984, Praha: Zvon 2006, čl. 15, 16, 18.

je uvědomění si vlastních limitů, zpokornění člověka. Nemoc vede k moudrosti a obrací člověka k věcem podstatným, má funkci katarze od hříchu.

Pokud má člověk účast na Kristově utrpení (kdekoliv a kdykoliv) doplňuje svým způsobem ono utrpení, jímž Kristus dokonal spasení světa.⁹ Kristus dokonal vykoupení člověka plně až do konce, ale zároveň je neuzavřel. Toto vykoupení žije a pokračuje v těle Kristově, v církvi, která každým lidským utrpením doplňuje utrpení Krista na základě jednoty a v lásce s ním. Jedině v církvi může být Kristovo vykupitelské utrpení doplňováno utrpením člověka, které tím získává zvláštní nedocenitelnou hodnotu.

Když člověk na sebe bere svůj kříž, své utrpení, spojuje se duchovně s Kristovým křížem. Kristus říká: „Pojď! Následuj mě! Měj svým utrpením účast na díle vykoupení světa, jež je dokonané mým křížem.“ Tehdy člověk nachází ve svém utrpení vnitřní mír a duchovní radost.¹⁰

Všichni, kdo trpí, jsou jednou pro vždy povoláni k tomu, aby měli účast na utrpení a slávě Kristově: „*Radujte se, když máte podíl na Kristově utrpení, abyste se ještě více radovali, až se zjeví jeho sláva.*“¹¹

Nadpřirozený význam utrpení spočívá v Božím tajemství vykoupení světa. Člověk v utrpení nachází sebe sama, své člověčenství, své poslání, svou důstojnost.

I když nemoci a utrpení mají ve světle křesťanské zvěsti nezastupitelný smysl, přesto je zdraví hodnotou cílovou, patří k prvotnímu plánu Božího stvoření, patří k očekávané nové situaci v eschatologické budoucnosti. „... *on sám, jejich Bůh, bude s nimi a setře jim každou slzu z očí. A smrti již nebude, ani žalu, ani nářku, ani bolesti už nebude, neboť co bylo, pomínulo.*“¹²

2.3 Ježíš a uzdravování nemocných

Názor o mechanické a přímé souvislosti mezi hříchem a nemocí jednoznačně prolomil Ježíš Kristus svými činy a učením. Zřetelně to vyplývá např. z perikopy o

⁸ Srov. Jan Pavel II.: op. cit., 23.

⁹ Srov. Kol 1,24.

¹⁰ Srov. JAN PAVEL II.: op. cit., 26-31.

¹¹ 1 Petr 4,13.

¹² Zj 21,4.

uzdravení slepého od narození. Ježíš odpovídá na otázku, zda hřešil on nebo jeho rodiče: „*Nezhřešil ani on ani jeho rodiče, je slepý, aby se na něm zjevily skutky Boží.*“ Podobně reaguje Ježíš Kristus i na zprávu o smrti Lazara: „*Ta nemoc není k smrti, ale k slávě Boží, aby byl Syn boží skrze ni oslaven.*“¹³

Uzdravování nemocných je výrazným znamením Kristova působení a také spásným znamením přicházejícího Božího království. On sám na otázku učedníků Jana Křtitele, zda je očekávaným Mesiášem, odpovídá: „*Jděte, zvěstujte Janovi, co slyšíte a vidíte: Slepí vidí, chromí chodí, malomocní jsou očišťováni, hluchí slyší, mrtví vstávají, chudým se zvěstuje evangelium.*“¹⁴

Kristus se sám přirovnává k lékaři a dokonce se ztotožňoval s nemocnými „*(...) byl jsem nemocen a navštívili jste mě (...) cokoliv jste učinili jednomu z těchto mých nepatrných bratrů, mně jste učinili.*“¹⁵

V mnoha příbězích je zdůrazněna nutnost víry nemocného v Ježíše a jeho moc:

- víra přátel ochrnulého (Mt 9,1-8);
- víra ženy trpící krvotokem (Mt 9,20-22);
- víra slepců (Mt 9,27-31);
- víra kananejské matky (Mt 15,21-28);
- naopak malověrnost učedníků neměla moc uzdravovat (Mt 17,19-20).

Kristovo uzdravování nemocných bylo vždy spojeno s odpuštěním hříchů, uzdravení se tedy dělo v rovině psychofyzické. Kristus zdůrazňuje, že má moc uzdravovat i odpouštět hříchy. Uzdravování nemocných nebylo nikdy událostí osamocenou, je vždy zasazeno do kontextu evangelizace, hlásání slova je vždy primární. Zvěstování i uzdravování jsou projevem Božího království, což nejjasněji potvrzuje Janovo evangelium. U synoptiků se zdůrazňovalo spíše působení v rovině fyzické.

Starostlivý přístup Ježíše k nemocným se vyznačoval smyslově vnímatelným způsobem: skrze viditelná vnější znamení (gesta) a slyšitelné slovo. Ani jedno z těchto

¹³ Jan 9,1-3. 11,4.

¹⁴ Mt 11, 4-5.

¹⁵ Srov. Mt 25, 31-46.

dvou znamení nebylo bezpodmínečně nutné, Ježíš uzdravoval pouhým úkonem své vůle, nejen svými lidskými silami, ale v moci a charismatu Ducha.¹⁶

Podle tradice předal Kristus svou moc uzdravovat nemocné apoštolům jak dosvědčují evangelia i Skutky apoštolů (Sk 3,1-8; Sk 9,33-35; Sk 9,36-43; Sk 28,7-10).

Evangelista Lukáš důkladně popisuje stav nemoci a samotné uzdravení a také těsnění spojuje nemoc s působením Zlého. Evangelista klade exorcismy a uzdravení na stejnou rovinu. Ježíš se ujímá především lidí na okraji společnosti, přistupuje k nim s lidským vnitřním postojem i s Boží mocí nad nemocí.

Ježíšova služba nemocným se především vyjadřuje láskou k lidem a hlavně k Otci. Několikrát je zmíněna jeho lítost nad nemocnými, hlavně při pohledu na zástupy potřebných. Jeho pokora je ponížeností ke službě, zvláště když se dotýká kulticky nečistých. Ježíš je uschopněn Duchem svatým, aby nesl nový život zarmouceným a nemocným. Není pánem svého charismatu uzdravování, nýbrž je i v tom podřízen Otci. Naopak lze říci, že má vlastní moc, a proto nepotřebuje prosit Otce před vykonáním zázraku.

Ježíšovy zázraky (synoptici je označují jako mocné skutky, Jan spíše znamení nebo činy) jsou znamením přítomnosti Božího království skrze jeho slova a činy.

Nejdůležitějšími texty vztahujícími se jmenovitě k uzdravování a pomazání olejem (z nichž křesťanská tradice rozpoznala jednu ze svátostí - svátost pomazání nemocných) jsou:

O vyslání Dvanácti: *„I vyšli a volali k pokání; vymítali mnoho zlých duchů, potírali olejem mnoho nemocných a uzdravovali je.“*¹⁷ List apoštola Jakuba: *„Je někdo z vás nemocen? Ať zavolá starší církve, ti ať se nad ním modlí a potírají ho olejem ve jménu Páně. Modlitba víry zachrání nemocného, Pán jej pozdvihne, a dopustil-li se hříchů, bude mu odpuštěno.“*¹⁸

Tyto dvě poslední perikopy budou v dalších kapitolách podrobněji rozebrány.

¹⁶ Srov. SCARANO Angelo: Ježíšův vztah k nemocným, in: MKR Communio 1(2008) 13-30.

¹⁷ Mk 6,12-13.

¹⁸ Jak 5,14-15.

2. 4 Uzdravování v církvi

Podle tradice předal Kristus svou moc uzdravovat nemocné apoštolům jak dokazují evangelia a Skutky apoštolů:

Sk 3,1-8: Petr a Jan uzdravují chromého,

Sk 9,33-35: Petr uzdravuje chromého Eneáše,

Sk 9,36-43: Petr vzkřísil Tabitu,

Sk 28,7-10: Pavel uzdravil otce Publia na Maltě.

*„Ty, kdo uvěří, budou provázet tato znamení: Ve jménu mém budou vyhánět demony a mluvit novými jazyky; budou brát hady do rukou a vypijí-li něco smrtícího, nic se jim nestane; na choré budou vkládat ruce a uzdraví je.“*¹⁹

Je legitimní se ptát, zda toto zaslíbení je platné i dnes, pro farní křesťanská společenství nebo dokonce pro jednotlivé věřící? Dar uzdravovat je zahrnut mezi charismata, t.j. zvláštní milosti Ducha svatého, kterými se někteří věřící stávají mimořádně schopnými vykonávat s láskou různé činnosti k užitku církve, prospěchu lidu a potřebám světa.²⁰

Podle Tardifa²¹ může dar uzdravování dostat každý pokřtěný. Kristus chce prostřednictvím svých učedníků dále uzdravovat. Ale jen On má veškerou moc nad celým stvořením, lidé jsou pouze vykonavateli jeho milosti.

Baumert upozorňuje, že uzdravení jsou jak v Novém zákoně tak dnes vždy znamením přicházejícího Božího království. Poslední rozhodnutí, zda člověk bude uzdraven nezáleží na připravenosti, touze nebo víře člověka, ale na zcela nezávislém Božím příklonu. Jestliže člověk není ochoten uznat Boží nezávislost a jeho tajemství, může své vlastní přání povýšit na obsah víry, což neodpovídá křesťanské ctnosti pokory.

Posledním cílem uzdravení je smíření s Bohem skrze odpuštění hříchů jak ukazuje příběh uzdravení ochrnulého. Každé tělesné uzdravení je znamením Božího království, ale není s ním identické. Je tajemstvím Boží lásky, kdy a komu uzdravení daruje, ale svou milost přislíbil každému.

¹⁹ Mk 16,17-18.

²⁰ Srov. KKC 798-799.

²¹ Srov. TARDIF Emiliano (a kol.): Na nemocné budou vkládat ruce, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství 1996, 8-11.

Baumert polemizuje s výrokiem o „pověření církve uzdravovat“. Toto pověření bylo (podle něj) dáno pouze jednotlivcům a i těm pouze pro jednotlivé případy. Věřící si musí být vědomi, že jim byl dán příslib (ne pověření), že tu a tam jim budou dány dary uzdravování. Celek věřících má pouze pověření ve víře v Ježíšovu uzdravující moc se za nemocné modlit (ne je uzdravovat). Zvláštní pověření je vyhrazeno (s odvoláním na Jak 5,14-15) „starším“ a ani zde není možno říci, že „záchrana a pozdvihnutí nemocného“ znamená okamžité uzdravení. Z modlitby církve za uzdravení může pro někoho příležitostně (v církvi) vyrůst pověření uzdravovat. Pán nemůže darovat uzdravení, jestliže člověk nezaujme postoj obrácení, lítosti, jestliže není připraven odpustit a odpuštění přijmout.²²

Je mnoho forem modliteb za ulehčení v nemoci. Zde nemá Madre na mysli svátost pomazání nemocných, což je svátostný úkon pro zvláštní okolnosti vyhrazený pouze knězi jako zástupci Krista. K modlitbě za nemocné jsou vyzýváni všichni věřící. Při přímluvné modlitbě je možno na nemocného vložit ruce nebo ho pomazat olejem. Přenáší se na něho víra těch, kdo za něj prosí. V tomto případě však tento úkon nelze považovat za udílení svátosti.²³

Vedle uzdravování skrze svátosti křtu, biřmování, eucharistii, smíření, svěcení kněžstva a manželství rozebírá Marsch podrobně uzdravení skrze svátost pomazání nemocných. „Nemoc“ je podle něj obrazem pomíjivosti člověka, způsobené jeho odmítnutím Boží spásy, „uzdravení“ pak znamená v první řadě vykoupení člověka z jeho omezenosti. Teprve pak je uzdravení také osvobozením od příznaků nemoci. I dnes je jedině církev jako tělo Kristovo schopna sáhnout každé formě onemocnění až na její nejhlubší kořen, totiž hřích. Při slavení každé svátosti se předpokládá otevřenost člověka, lítost a pokání ze strany nemocného. Jde o uzdravení celého člověka na těle i na duši, obnovení původní jednoty a harmonie jako dílo Ducha svatého. Nemocný by neměl být při slavení svátosti pomazání nemocných sám, ale měl by být obklopen příbuznými a přáteli. Modlitba víry získává svoji účinnost teprve skrze společenství věřících. Důvěřujme, že Bůh chce uzdravit vždy a každého a my musíme být otevřeni pro způsob, jak chce uzdravit, zda hned, později nebo vůbec ne.

²² Srov. BAUMERT Norbert: Uzdravení a pověření uzdravovat podle Nového zákona, in: TARDIF Emiliano (a kol.): op.cit. 53-56.

²³ Srov. MADRE Philippe: Modlitby za uzdravení, in: TARDIF Emiliano (a kol.): op.cit., 76-93.

3. POSVÁTNÁ ZNAMENÍ A SYMBOLY POUŽÍVANÉ V LITURGII SVÁTOSTI POMAZÁNÍ NEMOCNÝCH

Znamení je předmět smyslového vnímání (slovo, obraz, symbol, gesto) odkazující ke skutečnosti, kterou „signalizuje“.²⁴

Křesťanská bohoslužba má strukturu znamení, protože ji konají lidé, odkázání na svou tělesně-duchovní přirozenost, na smyslové vnímání. Pro křesťanskou bohoslužbu je však struktura znamení specifická ve vlastním smyslu v důsledku vtělení druhé božské osoby; Kristova slova a Kristovy činy („znamení“) a celá jeho postava poukazují na blízkost Boží reality a činí ji lidsky vnímatelnou. Kristus jako viditelné znamení má pokračování v církvi. Znamení v církvi nejsou předem zbaveny svého přirozeného smyslu. Funkce znamení v bohoslužbě a v církevní obci spočívá v prodloužení jeho přirozené funkce. Každé znamení (slovo, obraz, symbol, gesto) současně odhaluje i zahaluje.

V dnešní době poklesla síla mnohých znamení. Jsou podrobeny změnám, musí se stále přizpůsobovat změněné životní zkušenosti.²⁵

Kristus převzal znamení z oblasti stvoření, aby usnadnil chápání tajemství Božího království. Uzdravoval, kázal a znameními a symboly Staré smlouvy dával nový význam. Po Letnicích Duch svatý posvěcuje církev prostřednictvím svátostných znamení.²⁶

Symbol (řec. od symballo-spojovat dvě oddělené poloviny). Původně označuje rozlomené části prstenu tabulky apod., které spojením slouží jako poznávací znamení. Symbol je znamení skutečnosti ne zcela postižitelné jiným způsobem, věc, která něco odhaluje a sděluje.

V křesťanské bohoslužbě je posledním a nejhlubším symbolem vtělený Kristus. V Něm se Slovo, nepochopitelná Boží skutečnost, jako prazáklad světa, stalo tělem, takže můžeme jeho slávu vidět pomocí smyslů. Toto Boží ztělesnění zůstává přítomno v církvi.

²⁴ Srov. BERGER Rupert: Liturgický slovník, Praha: Vyšehrad, 2008, 559.

²⁵ Srov. tamtéž, 560.

²⁶ Srov. KKC, 1151-1152.

Pokud je symbol v prostoru církve odtržen od základny komunikace ve víře a použit sám o sobě, klesá na úroveň magie. Proto patří ke křesťanské bohoslužbě k symbolickému jednání a k obrazu také vždy zvěstující slovo. Ikona proto dokonce zásadně obsahuje nějaký nápis.

Symbol je sice obrazem skutečnosti samé, ale je jen částí, kouskem skutečnosti.²⁷ Symbol je tedy znamením sestávající se ze dvou složek: viditelné části a naznačované mimosmyslové skutečnosti.²⁸

Slavení liturgie užívá znamení a symbolů vztahujících se ke stvoření (světlo, voda, oheň) k lidskému životu (omývání, mazání olejem, lámání chleba), k dějinám spásy (obřady velikonoce).²⁹

3.1 Voda, pokropení vodou

Voda je očišťující, osvěžující a oživující živel. Pro křesťana zároveň připomíná křest, počátek našeho vykoupení. Dochází tak ke zpětné vazbě situace nemoci na křestní zrození křesťana a na eschatologickou naději v něm založenou. Pokropení svěcenou vodou náleží k nejstarším symbolickým úkonům mnoha náboženství.

3.2 Vzkládání rukou

Toto gesto symbolizuje vylití síly, moci, milosti, Ducha, je znamením pomoci, uzdravení a odpuštění. Ježíš Kristus a apoštolové používali toto gesto při pomazání nemocných, navazovali tak na prastaré židovské uzdravující gesto. Je to znamení, kterému nemocný snadno porozumí a přijme je. Kněz vzkládající ruce zastupuje Kristovu osobu. V nemocném může vzbudit bezpečnou důvěru v Ježíše.³⁰

²⁷ Srov. BERGER Rupert: op. cit., 499-500.

²⁸ Srov. ADAM Adolf: Liturgika. Křesťanská bohoslužba a její vývoj, Praha: Vyšehrad, 2001, 92.

²⁹ KKC, 1189.

³⁰ Srov. ADAM Adolf: tamtéž, 251-252.

3.3 Olej

Olej zmiňovaný v Bibli je převážně olej olivový, lisovaný z plodu olivy (*Olea europea*). Má v přírodě své zvláštní místo, řadu vlastností, které ho odlišují od jiných materiálů přírodního původu. Je vlhký, tekutý, všepřonikající a hořlavý. Nemísí se s vodou, vždy se nachází na jejím povrchu. Oheň napájený tímto olejem dává tiché světlo, v živých tělech podporuje počátek života, mírní utrpení.

V duchovní sféře je ho možné připodobnit k pokoře, uspokojení, vyrovnanosti a lásce, která proniká, očišťuje, šíří se a dává duchovní světlo.³¹

Olivového oleje se od starověku (Řekové, Římané, Židé) používalo k mnoha rozličným účelům:

- 1) za pokrm a jako omastku,
- 2) ke svícení,
- 3) kosmetickým,
- 4) lékařským, očišťování malomocných,
- 5) náboženským,
- 6) k pomazání králů, kněží a proroků,
- 7) prvotiny oleje se používaly k oběti,
- 8) pohřebním (zde se spíše používala vonná mast z nardu, připravená z kořenů a oddenků východoindické rostliny *Nardostachys* z čeledi kozlíkovitých).³²

3.4 Pomazání olejem

Činnost pomazání olejem ve **Starém zákoně** znamenala:

- 1) symbolické oddělení ke zvláštní službě v Božím spasitelném řádu,
- 2) vybavení osob k mimořádnému úkolu,
- 3) vtištění posvátné nedotknutelnosti,
- 4) pomazáním se prokazovala úcta k hostu.

³¹ Srov. KORMANÍK Pavel: Základné sväté tajiny pravoslávnej cirkvi, Prešov: PBF, 1996, 202 - 205.

³² podrobněji viz NOVOTNÝ Adolf: Biblický slovník, Praha: Kalich 1956, 546. Viz též Nový biblický slovník, Praha: Návrat domů, 1996, 697-699.

Olejem bude pomazán i Mesiáš podle Žalmu 45,8:

*„Miluješ spravedlnost, nenávidíš zvlí;
proto tě, božský, pomazal Bůh tvůj
olejem veselí nad tvoje druhy.“³³*

V **Novém zákoně** je nejčastějším titulem pro Ježíše Krista „Kristus-Mesiáš-Pomazaný“. Má velmi silnou vazbu na davidovsko-královský typ mesianismu.³⁴

Ježíš Kristus na sebe vztáhl slova z Iz 61,1-3:

*„Duch Panovníka Hospodina je nade mnou,
Hospodin mě pomazal k tomu,
abych nesl radostnou zvěst pokorným,
poslal mě obvázat rány zkroušených srdcem...“³⁵*

Apoštol Petr ve své velké řeči dosvědčuje:

*„Bůh obdařil (pomazal) Ježíše z Nazareta Duchem svatým a mocí, Ježíš procházel zemí,
všem pomáhal a uzdravoval všechny, kteří byli v moci ďáblově, neboť Bůh byl s ním.“³⁶*

Všechna čtyři evangelia zaznamenávají pomazání Ježíše Krista v Betánii:

*„Tu vzala Marie libru drahocenného z pravého nardu, pomazala Ježíšovi nohy a otřela
je svými vlasy...Ježíš řekl: „Nech ji, uchovala to ke dni mého pohřbu.“³⁷*

Toto Kristovo pomazání v Betánii kontempluje Adrienne von Speyr: Syn se zjevuje jako Otcův Pomazaný: jako ten, kdo s Otcovým souhlasem přichází do světa umřít. Jeho smrt je tak významná, že už zaslíbení proroků ho označují za Pomazaného. Bude žít a umře a v obojím přinese Otcovi v oběť svůj život; v narození a životě naplní smysl Otcova stvoření, v utrpení a smrti smysl otcovského trestu.

Pomazání, kterým byl pomazán, přijal totiž jako svátostné pomazání, udělené Marií, zástupkyní církve; pomazání mu udělila církev. Stává se člověkem určeným pro

³³ Srov. Žid 1,9.

³⁴ Srov. POSPÍŠIL Ctirad Václav: Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel, Praha - Kostelní Vydří: Krystal OP, Karmelitánské nakladatelství, 2006, 74.

³⁵ Srov. Lk 4,18-19.

³⁶ Sk 10,38.

³⁷ Srov. Mt 26,6-13; Mk 14,3-9; Lk 7,36-46; Jan 12,3-7.

kříž do takové míry, že se nechává církevně pomazat v okamžiku, kdy církvi daruje pomazání, aby nás mazala znamením Syna, poznávacím znamením pro Otce.³⁸

Při Letnicích byl Duch Svatý vylit také na církev, která pokračuje v Kristově eschatologickém díle spásy.³⁹

Každému křesťanu se také dostává pomazání v Duchu svatém:

„Ten, kdo nás spolu s vámi staví na pevný základ v Kristu a kdo si nás posvětil (pomazal) je Bůh. On nám také vtiskl svou pečeť a do srdce nám dal svého Ducha jako závdavek toho, co nám připravil.“⁴⁰

Pomazání posvěceným olejem je od doby prvotní církve spjato s udílením svátostí:

Pomazání olejem katechumenů **před křtem** znamená očištění (odpuštění prvotního hříchu a všech osobních hříchů) a posílení.

Pomazáním posvátným křížem **po křtu**, při biřmování a kněžském svěcení je znamením zasvěcení osoby.

Pomazání olejem nemocných vyjadřuje uzdravení a útěchu. Doplňuje svatá pomazání, která poznamenávají celý křesťanský život: křestní pomazání, které v nás zpečetilo nový život a biřmovací pomazání, které nás posílilo pro životní boj.

Poslední pomazání nemocných ochraňuje konec naší pozemské existence pevnou hradbou se zřetelem na poslední boje před vstupem do Otcova domu.⁴¹

³⁸ Srov. SPEYER Adrienne von: Pomazání do smrti, in: MKR Communio 1 (2008) 69-70.

³⁹ Sk 2,1-4.

⁴⁰ 2 Kor 1,21-22.

⁴¹ KKC 1294, 1523. Viz též DS 1698.

4. SVÁTOSTI OBECNĚ, SPECIELNĚ SVÁTOST POMAZÁNÍ NEMOCNÝCH dogmatické hledisko

4.1 Svátosti obecně

Dle KKC jsou svátosti „účinná znamení milosti, ustanovená Kristem a svěřená církvi, jimiž se nám uděluje Božský život. Viditelné obřady, jimiž jsou svátosti slaveny, znamenají a zjednávají milosti, které jsou vlastní každé svátosti. Svátosti přinášejí plody v těch, kteří je přijímají s požadovanými předpoklady.“⁴²

Klasická dogmatika charakterizuje svátost třemi momenty:⁴³

a) vnější, tj. smysly vnímatelné znamení

posvěcující milosti složené z matérie a formy. Matérie se rozděluje na materia remota (hmotná podstata jako taková, např. voda, olej) a na materia proxima (tj. užití hmotné podstaty, např. omývání, mazání).

b) působení posvěcující milosti.

Scholastika 13. století vysvětlovala působení svátostí termínem „*ex opere operato*“, tj. mocí správně vykonaného svátostného úkonu z Boží moci a zmocnění milostí.

Druhý vatikánský koncil chápe svátosti jako dialogické dění, jako slavnostní projevy církve; proto při udílení svátostí má vždy přednost obřad s přítomností a aktivní účastí věřících, společenství celého těla církve.⁴⁴ Každá svátost působí milost tak, jak odpovídá lidské situaci a smyslu příslušné svátosti.⁴⁵

Termín a chápání pojmu „*ex opere operato*“ tak ustupuje do pozadí.⁴⁶

c) ustanovení svátostí Ježíšem Kristem.

Trvá dnešní teologie striktně na ustanovení všech svátostí Kristem? Poněkud zavádějící je tvrzení KKC 1117, že: „*Církev byla schopná během staletí rozpoznat, že mezi jejími liturgickými obřady je jich sedm, které jsou ve vlastním smyslu slova svátostmi ustanovenými Pánem.*“ Není zde na místě se ptát, proč to církev rozeznala až v roce

⁴² KKC 1131.

⁴³ Srov. OTTO L.: Dogmatika, De Sakramentis I., Olomouc: MCM, 1994, 4-10.

⁴⁴ Srov. SC 26.

⁴⁵ Srov. Vyznání víry církve, překlad 1. dílu katolického katechismu pro dospělé (Německá biskupská konference 1985), České Budějovice: KTF JU 1999, 240-241.

1274 (Lyonský koncil), když předcházející 2. lateránský koncil (1139) tvrdil, že jsou pouze tři svátosti.⁴⁷

Ustanovení svátostí Kristem je závazným učením církve (DS 1601), ale není nutno striktně chápat, že každá jednotlivá svátost byla do posledních jednotlivostí (slova a formy) ustanovena Kristem. „Kristus jako prvotní svátost (Ursakrament) naplňuje své dílo spásy skrze univerzální svátost (Grundsakrament), církve.“⁴⁸ Stačí, že Kristus stanovil cíl svátostného a uzdravujícího působení svátostí. Církev dává Kristově vůli konkrétní podobu znamení a slova, konkrétní obřad. Proto je pochopitelné, že během historie dochází k pozitivním i negativním proměnám materie (znamení) i formy (slov).

Církev proto vyhláší: „*Liturgie obsahuje složku neměnnou, ustanovenou Bohem, a části podléhající změnám. Tyto části se postupem času mohou nebo dokonce musí měnit, jestliže do nich proniklo něco, co docela neodpovídá vnitřní povaze liturgie, nebo jestliže zastaraly.*“⁴⁹

Kristus určil podstatu svátostí, církev nemá právo ji měnit.⁵⁰

Vlastním udělovatelem svátostí je Ježíš Kristus. Svátosti jsou osobní setkání s Kristem. Svatý papež Lev Veliký říká: „Co bylo na Kristu viditelné, přešlo do svátosti.“ „*Svátosti víru nejen předpokládají, ale také ji živí, posilují a vyjadřují. Proto se nazývají svátosti víry, udílejí milost. Proto je velmi důležité, aby věřící snadno porozuměli svátostným znamením.*“

Církev věří tak, jak se modlí, zákon modlitby je zákonem víry. Starobylá tradice to vyjadřuje pravidlem „*Lex orandi, lex credendi*“. Proto jsou tak důležité originální texty modliteb a jejich odpovídající překlady, schválené příslušnou církevní autoritou. V liturgii obřad a slovo těsně souvisí. Svátosti jsou zviditelněným slovem. Proto byla dekretem Sacrosanctum Concilium zdůrazněna důležitost čtení z Písma svatého, kázání, liturgická katecheze, samostatná bohoslužba slova.⁵¹

⁴⁶ BEINERT W.: Slovník katolické dogmatiky, Olomouc: MCM 1994, 97.

⁴⁷ Srov. KUNETKA František: Liturgika, Úvod do liturgie svátostí, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství 2001, 312 - 313.

⁴⁸ Srov. ADAM Adolf: Liturgika. Křesťanská bohoslužba a její vývoj, Praha: Vyšehrad 2001, 143.

⁴⁹ SC 21.

⁵⁰ Srov. OTTO L.: op. cit., 13.

⁵¹ Srov. SC 35, 59.

Všechny svátosti lze dělit podle různého pohledu. Nejobvyklejší rozdělení: svátosti uvedení do křesťanského života (křest, biřmování, eucharistie); svátosti uzdravení (smíření a pomazání nemocných) svátosti ke službě společenství (kněžství, manželství).

Vzhledem k předpokládanému stavu milosti lze svátosti rozdělit na: svátosti mrtvých - ustavují posvěcující milost, která zatím nebyla (křest, smíření); svátosti živých - stávající posvěcující milost předpokládají a posilují ji (ostatní svátosti).

4.2 Svátost pomazání nemocných

Podle klasické dogmatiky ⁵² je pomazání nemocných „svátost, pravá a vlastní, ustanovená Ježíšem Kristem, ve které se uděluje nemocnému věřícímu mazáním olejem a modlitbou kněze Boží milost k nadpřirozené spáse duše a případně i k přirozenému zdraví těla.

V Jak 5,14 jsou dány všechny tři momenty svátosti:

- a) vnější znamení (pomazání olejem - *materia, sacramentum*) a modlitba kněze nad nemocným (forma)
- b) vnitřní působení milosti (*res sacramenti*) je vyjádřeno slovy o odpuštění hříchů. Slova o záchraně nelze vztahovat jen na uzdravení těla ale především na záchranu duše před věčnou záhubou.
- c) ustanovení Kristem („ve jménu Páně“). Pouze Bohočlověk může s vnějším obřadem spojit udělení milosti.

4.2.1 Účinky pomazání nemocných: ⁵³

- 1) udělení milosti. Pomazání nemocných dává nemocným milost Ducha svatého k posile a povzbuzení, rozmnožení posvěcující milosti a zároveň udělení aktuální milosti, kterou nemocný potřebuje v těžké nemoci a smrtelném zápase.
- 2) odpuštění dosud zbylých těžkých i všedních hříchů. Nemůže-li však již těžký hříšník přijmout svátost smíření, zahlazuje pomazání nemocných *per accidens* na základě

⁵² Srov. OTTO L. II, op.cit., 37-42. S odvoláním na Tridentský koncil DS 1716.

⁵³ Srov. tamtéž. Viz též DS 1696.

ustanovení Kristem (Jak 5,15) těžké hříchy. Nutnou podmínkou je alespoň habituální nedokonalá lítost, vnitřní odvrácení od hříchu. Pomazáním nemocných se odpouštějí také časné tresty podle stupně dispozice příjemcovy.

- 3) Vzhledem k tělesnému spojení duše a těla působí pomazání nemocných někdy také navrácení tělesného zdraví, prospívá-li to ke spáse člověka.
- 4) Pomazání nemocných není samo o sobě (*per se*) nutné ke spáse. Může však být nutné k záchraně těžkého hříšníka, jestliže nemůže přijmout svátost smíření. Pohrdání touto svátostí odsuzuje tridentský koncil jako těžký přečin a nespravedlnost vůči Duchu svatému.⁵⁴
- 5) Pomazání nemocných může platně udělit pouze biskup nebo kněz.
- 6) Pomazání nemocných může být platně přijato pouze těžce nemocnými věřícími. Svátost předpokládá křest, onemocnění nebezpečné životu, dosažení užívání rozumu, pokročilé stáří. K platnému přijetí je nutný úmysl přijmout svátost, postačí implicitní úmysl habituální (chci zemřít jako křesťan).

4. 2. 2 Další účinky pomazání nemocných

Spojení s Kristovým utrpením. Utrpení, následek dědičného hříchu, dostává nový smysl. Stává se účastí na Ježíšově spasitelném díle. Nemocní, kteří přijímají tuto svátost, jsou tak prospěšní Božímu lidu. Církev se ve společenství svatých přimlouvá za zlepšení stavu nemocného. Nemocný tak přispívá k posvěcení církve.

Příprava na poslední přechod. Je-li svátost pomazání nemocných udělována všem, kteří trpí těžkou nemocí nebo slabostí, tím spíše ji dostávají věřící, kteří se chystají opustit život. Proto se také nazývá „*sacramentum exeuntium*“ (svátost odcházejících).⁵⁵

⁵⁴ Srov. DS 1699.

⁵⁵ Srov. KKC 1521-1523. Viz též DS 1698.

5. HISTORICKÝ VÝVOJ UČENÍ O SVÁTOSTI POMAZÁNÍ NEMOCNÝCH

5.1 Období: 1. - 7. století

Pomazání nemocných je neúčinnějším prostředkem laskavé péče církve o blaho nemocných. Tato svátost má svůj biblický základ v útěsném chování Ježíše Krista k nemocným, když je uzdravoval a odpouštěl jim hříchy jako znamení Božího království, které je již mezi lidmi (viz kap. 2.3).

Za základní text ustanovení svátosti pomazání nemocných se považuje zpráva o vyslání dvanácti učedníků, kteří „vymítali mnoho zlých duchů, potírali olejem mnoho nemocných a uzdravovali je“. ⁵⁶

O tom, jak se v prvních křesťanských církvích vyvinula nejstarší praxe udílení pomazání nemocným existuje pouze klasické místo v listu apoštola Jakuba. ⁵⁷

Tento list se dočkal mnoha detailních rozborů, z nichž uvádím autora Hoppe: ⁵⁸ Autor především rozvíjí teorii, kdo je vlastně autorem. Dochází k názoru, že to není Jakub, syn Zebedeův, který byl popraven v r. 44, ani Jakub mladší, Alfeův; ani Jakub „bratr Páně“, který nepatřil do Dvanácti a byl popraven v r. 62. Jedná se zřejmě o fingované autorství pod jménem Jakubovým.

Hoppe vychází z podrobné analýzy veršů:

Jak 5,13: „*Vede se někomu zle? Ať se modlí! Je někdo dobré mysli? Ať zpívá Pánu.*“

Jakub bere na zřetel životní situace, plné napětí, se zvláštním důrazem na zkušenost s nemocí:

Jak 5,14: „*Je někdo z vás nemocen?*“ - nemoc zde je fyzická, nikoliv pouze slabost.

„*Ať zavolá starší církve,*“ - v raném křesťanství byl již jistý okruh „presbyterů“, úřad, jehož členové byli zváni k nemocným. Nejsou to nějací charismatici. (Charismatický dar uzdravování není institucionalizován, je znám z 1 Kor 9,28.)

„*ti ať se nad ním modlí*“ - zřejmě je míněna modlitba se vzkládáním rukou, což odpovídá židovským zvykům. Člověk si od ní sliboval uzdravující působení.

⁵⁶ Mk 6,13.

⁵⁷ Jak 5,14-15.

⁵⁸ Srov. HOPPE Rudolf: List Jakubův, in: Malý Stuttgartský komentář k Novému zákonu 15, Karmelitánské nakladatelství 2001,100-103.

„*potírají ho olejem*“ - olej a jemu přisuzovaná moc léčit (viz kap. 3.).

„*ve jménu Páně*“ - důležité, vzývání Kristova jména.

Jak 5,15: pohled se obrací na „uzdravení“ nemocného:

„*zachrání nemocného*“ - znamená překonání nemoci

„*Pán jej pozdvihne*“ - není to nějaká magická síla, ale Pán

„*dopustil-li se hříchu*“ - není vyjádřeno příčinné spojení hřích-nemoc, to Ježíš zrušil svým spásným působením (viz kap. 2.3) když se solidarizoval o oddělenými a nejubožejšími nemocnými.

Jak 5,16: „*Vyznávejte hříchy jeden druhému, abyste byli uzdraveni. Velkou moc má vroucí modlitba spravedlivého.*“ Zdá se, že zde Jakub vyjadřuje naději v uzdravení a odpuštění hříchů mocí Pána a obce jako celku, „starší“ už pouští ze zřetele (odpovídá představě Nového zákona, kdy obec učedníků je schopna uzdravovat - viz již zmíněný verš Mk 6,13).

„Zachránění a povzbuzení“ míněno v obsáhlejší smyslu celkového tělesně-duševního uzdravení. Důležitým důsledkem tohoto celkového uzdravení je odpuštění hříchů, vždyť hřích znamená odklon od Boha, odklon od spásy.

Hoppe uzavírá konstatováním, že v krizích lidského života je Bůh blízký právě těm, kteří si sami nemohou pomoci, jen On život nese a vytváří.

Lze tedy uzavřít, že Jak 5,14-15 uvádí první jednoduchý popis obřadu pomazání nemocných. Jsou zmíněny oba základní aspekty: mazání olejem a modlitba víry.

O dalším vývoji samotného obřadu se ví málo. Jsou známy pouze jednotlivosti vztahující se k modlitbám a používání posvěceného oleje.

Filosof a mučedník **Justin** (+ r.165) popisuje ve spise *Apologia eucharistickou* bohoslužbu a dodává, že „přítomným se rozděljuje to, nad čím bylo proneseno díkyvdání a nepřítomným to roznášejí jáhni.“ Dá se předpokládat, že byla eucharistie donášena nemocným a zřejmě i umírajícím (tedy viatikum?). Toto donášení eucharistie nemocným bylo prvním důvodem pro uchovávání svátostných způsob po ukončení mše.

Apoštolské konstituce (konec 4. století) popisují svěcení vody a oleje během svaté liturgie:

„Bože, který jsi stvořil vodu, abychom ji pili a umývali se v ní, a olej, aby byla veselá naše tvář (Žl 103,15), abychom se radovali a jásali. Prostřednictvím Krista posvěť tuto vodu a olej a dej jim tvořivou sílu, která zbavuje chorob, vyhání démony...“⁵⁹

Apoštolská tradice (*Traditio apostolica*), autor Hippolit Římský (r. 300) uvádí formuli požehnání oleje biskupem během slavení eucharistie (v originále latinsky a koptsky):

„Posvěť tento olej, Bože, a dej zdraví těm, kteří jím budou pomazáni a přijmou jej. Tak jako jsi pomazal krále, kněze a proroky, tak jím posilni všechny ty, kteří ho přijímají a poskytni zdraví těm, kteří ho užívají.“ Autor velice zdůrazňuje důležitost návštěv nemocných knězem, jáhnem a členy obce.⁶⁰

Biskup **Serapion z Thmuís** (+ r. 366) ve spise *Euchologion* uvádí jednu modlitbu požehnání nad olejem a vodou pro pití nemocných a další modlitbu pouze nad olejem nemocných. Mazání posvěceným olejem prováděli i laici, dokonce nemocní sami.

Římská modlitba požehnání oleje **Emitte** (5.stol.) se dostala do *Sacramentalium gelasianum vetus*, kde se uvádí tři způsoby použití oleje : na mazání, k pití a k dotýkání.⁶¹

Významným svědectvím pro obřad pomazání nemocných je list papeže **Innocence I.** (r. 416) biskupovi Decentiovi z Gubbia v Umbrii. Cituje zde Jak 5,14-15 a pomazání nemocných nazývá svátostí („*genus est sacramentum*“) a to spíše svátostí nemocných než svátostí umírajících. Dále sděluje římskou praxi požehnání oleje biskupem a celý průběh pomazání. Oleje mohou používat k pomazání nejen kněží, ale všichni věřící ve vlastní nouzi.

Nejstarší popis křesťanských obřadů při umírání, smrti a pohřbu je obsažen ve středověkém *Ordo defunctorum* z konce 7.stol. zahrnutém do **Ordo romanus XLIX.**⁶²

Obřad je uveden jako souvislá bohoslužba (*ritus continuus*), která doprovází člověka od umírání až po uložení do hrobu. Popis uvádí sedm částí, z nichž je pro nás nejdůležitější

⁵⁹ Srov. ŠAK Štefan: Svátá tajina pomazania chorého olejom (Jeleopomazanie, Eucheleo), in: Pravoslavný teologický slovník 20 (1997) 196.

⁶⁰ HIPPOLIT ŘÍMSKÝ: Apoštolská tradice, Velehrad: Refugium-Roma, 2000, 22.

⁶¹ Srov. CABAN Peter: Sviatosť pomazania chorých, in: Teologické texty 2(2000) 80-81.

část 1. Viatikum. Je to jediná svátost, která se podává umírajícímu. Pro něho je „ochranou“ a „pomocí“ při zmrtnýchvstání. Následuje četba pašijí až do exitu, potom obřady v domě, průvod a obřady v kostele a na hřbitově.

Béda Ctihodný (8. století) napsal dosud známý Komentář k Jakubovu listu. Výslovně zmiňuje kněze jako vysluhovatele pomazání.⁶³

V nejstarším zachovalém byzantském Euchologiu (**Codex barberini 336**) z 8. století je zaznamenáno pět modliteb během udílení svátosti nemocných. První „Nad nemocným“ je v pravoslavné církvi používána dodnes (je to modlitba „Otče svatý, lékaři duší i těl (...)“). Delší dvě modlitby se modlí kněz při požehnání oleje. Kodex zachycuje vlastně nejstarší zmínku o celém obřadu pomazání olejem.⁶⁴

5. 2 Období: 8. - 13. století

Sv. Karel Veliký (císař od r. 800) uskutečnil převzetí římské liturgie ve Francké říši a politiku úzce navázal na papežství. Následovalo oddělení kleru od lidu, snižuje se účast lidu na bohoslužbách. Pro pomazání nemocných jsou vydávány podrobné pastorační instrukce. Svátost se začíná chápat jako předsmrtné pokání (*poenitentia ad mortem*). Ve 12. století je pojmenována v blízkém nebezpečí smrti „poslední pomazání“ (*extrema unctio*). Nejprve se toto označení vztahovalo k posloupnosti různých mazání (křest, biřmování, kněžské svěcení), posléze bylo deklarováno jako „svátost umírajících“. Svátostný úkon (uskutečnění svátosti) se už nespatřuje v biskupském svěcení oleje. Udělování pomazání laiky, jak to bylo běžné ve starověku, je zakázáno. Liturgické obřady spojují pomazání nemocných se zpovědí a viatikem. Vlastní pomazání dostává slavnostní ráz (maže se na sedmi místech těla), individuální a zduchovnělý, tělesné uzdravení už hraje podřadnou roli. Současně se stává neoblíbeným, jednak příliš důrazně připomíná konec života, navíc bylo od určité doby zpoplatněno. Pokud se nemocný uzdravil, musel dodržovat v dalším životě přísný režim.

⁶² Srov. KUNĚTKA František: Nejstarší římské Ordo defunctorum v pohledu paradigmatu rites de passage, in: *Studia theologica* 7(2005) 13-15.

⁶³ Srov. CABAN Peter, op. cit., 81.

⁶⁴ Srov. ŠAK Štefan: op. cit., 198.

Sv. Tomáš Akvinský (+1274) nazývá pomazání nemocných svátostí uzdravení, především duchovního, na překonání hříchu a jeho následků. Je pro něho hlavně přípravou pro vstup do nebeského dovršení.⁶⁵ Tomáš také srovnává nadpřirozený život (přijímání svátostí) s jednotlivými fázemi života člověka:

Křtem začíná pro věřícího nadpřirozený život,

biřmováním se přivádí k růstu,

pokáním a pomazáním nemocných je léčen z nemoci hříchu a z toho plynoucí slabosti, svěcením kněžstva a manželstvím je církevní společenství vedeno a duchovně i tělesně udržováno a rozmnožováno.

Do konečného počtu svátostí (sedm) bylo pomazání nemocných zařazeno trvale vlivem učení **Petra Lombardského** (+1160) a hlavně **unijního koncilu lyonského (1274)**.

5. 3. Období: 14. - 17. století

Koncil ve Florencii (1439) prohlašuje: „Tato svátost se smí udělovat jen nemocným, o jejichž život je třeba se obávat. Materií je olej požehnaný biskupem, jímž se maže pět smyslů člověka. Udělovatelem je kněz.“⁶⁶

Forma této svátosti (modlitba) je platná až do r. 1972:

„Skrze toto svaté pomazání a jeho dobrotivé milosrdenství nechť ti odpustí Pán, čím ses prohřešil pohledem,(...). Účinkem je uzdravení duše a pokud je to dobré i těla.

Tridentský koncil (1545-1563) potvrdil tuto nauku. Příjemcem svátosti není umírající ale nebezpečně nemocný. Koncil definuje: „Poslední pomazání je skutečná a vlastní svátost ustanovená Ježíšem Kristem a prohlášená Jakubem. Udílí milost, vymazává hříchy, nemocného napřimuje. Milostí Ducha svatého je duše nemocného neviditelně mazána, milost odnímá zbytky hříchu, vzbuzuje důvěru v Boží milosrdenství, nemocného pozvedne, takže snadněji snáší nemoc a když to prospívá spáse dosáhne i tělesného uzdravení“.⁶⁷

⁶⁵ Srov. BEINERT W.: Slovník katolické dogmatiky, Olomouc:MCM 1994, 263.

⁶⁶ Srov. DS 1324,1325.

⁶⁷ Srov. DS 1694-1700, 1716-1719.

Tridentský koncil nazývá pomazání pojmem *sacramentum exeuntium* (svátost dokonávajících) a je na něj nahlíženo jako na dovršení celé duchovní léčby a celé křesťanské existence. „Konec života“ není už pouze bezprostřední situace umírání; mezi účinky je zmiňována možnost fyzického uzdravení.

Další vývoj po Tridentském koncilu měl však tendenci vracet se ke středověkému zúžení chápání pomazání nemocných.⁶⁸

Kap. IV pojednává o praxi vysluhování svátosti. Podle apoštolské tradice slova Jak 5 určují materii, formu, vysluhujícího, přijímajícího a účinek této svátosti.

Potridentský katechismus (1566) rozumí svátostí pomazání nemocných přípravu na věčnost. Jako nutný předpoklad pro přijetí svátosti je podle Katechismu choroba ohrožující život člověka, přičemž nestačí samotné nebezpečí života (např. nebezpečná cesta nebo poprava).⁶⁹

5. 4 Období 18. - 20. století

V Rituálu papeže Pavla V. (1614) je na pomazání nemocných nahlíženo jako na pomazání poslední, což bylo vyjádřeno i liturgicky, kdy obřad přijímání nemocných se lišil jen změněnou formulí při udělování viatika:

„*Accipe, frater, Viaticum Corporis Domini nostri Jesu Christi, qui te custodiat ab hoste maligno, et perducet in vitam aeternam.*“ V posledním vydání Římského rituálu není již viatikum součástí liturgie umírajících, ale vedlejší formou podávání přijímání nemocných. V některých německých diecézích nastala v r. 1950 předkoncilní změna v tom smyslu, že v rámci jednoho souvislého obřadu následovalo viatikum po udělení pomazání nemocných a do obřadu byla také vložena modlitba Páně.⁷⁰

Druhý vatikánský koncil (1962-1965) si vytkl za cíl neustále prohlubovat křesťanský život věřících a proto považoval za svůj zvláštní úkol postarat se také o obnovu a rozvoj liturgie:

⁶⁸ Srov. KOHUT Pavel Vojtěch: Svátost uzdravení nebo svátost spásy?, in: MKR Communio 1 (2008) 41.

⁶⁹ Srov. CABAN Peter: op.cit., 82.

⁷⁰ Srov. BUGEL Walerian: Viatikum v reformě 2. vatikánského concilu, in: Studia theologica 8 (2006)18.

„Liturgie je vrchol, k němuž směřuje činnost církve a zároveň zdroj, z kterého vyvěrá veškerá její síla. Kristus je stále přítomen ve své církvi, především v liturgických úkonech a konáním liturgie pokračuje tak církev v díle spásy.“⁷¹

Církev pečlivě a starostlivě dbá, aby se v liturgii dostávalo křesťanskému lidu mnoha milostí a proto přikročila k reformě všech obřadů.

„Liturgie obsahuje složku neměnnou, ustanovenou Bohem, a části podléhající změnám. Tyto části se mohou nebo musí měnit, jestliže zastaraly. Texty a obřady mají vyjadřovat to svaté, čeho jsou znamením a pro křesťanský lid by měly být snadno srozumitelné, aby na nich mohl mít uvědomělou, zbožnou a aktivní účast.“⁷²

Apoštolskou konstitucí *Sacram unctionem infirmorum*, vydanou 30.11.1972, potvrdil papež Pavel VI. nově upravené obřady a vyhlásil závaznou formuli při vlastním pomazání.

Nový rituál svátosti pomazání nemocných byl zveřejněn 7.12.1972 Kongregací pro bohoslužbu pod titulem *Ordo unctionis infirmorum eorumque pastoralis curae* (česky: Obřady pomazání nemocných a péče o nemocné).

Podle Konstituce texty v národních jazycích, připravené biskupskými konferencemi a potvrzené Apoštolským stolcem nabudou platnosti ode dne, který určí jednotlivé biskupské konference.

Starého obřadu je možno užívat až do 31.12.1973. Od 1.1.1974 budou všichni užívat nových obřadů.⁷³

První české vydání vyšlo v r. 1974, druhé 2.2.2002. (Podle tohoto vydání budu zpracovávat diplomovou práci.)⁷⁴

Německé vydání „Die Feier der Krankensakramente“ vyšlo v r. 1975,

italské vydání „Sacramento dell' unzione e cura pastorale degli infermi se stalo závazným od 16. 2. 1975.

⁷¹ Srov. SC 1-10.

⁷² Srov. SC 21.

⁷³ Srov. PAVEL VI: Apoštolská konstituce *Sacram unctionem infirmorum* 30.11.1972, Roma.

⁷⁴ Obřady pomazání nemocných a péče o nemocné, Česká biskupská konference, Praha 2002.

6. SVÁTOSTI, KTERÉ SE UDĚLUJÍ NEMOCNÝM

liturgické hledisko

Druhý vatikánský koncil ve Věřoučné konstituci *Lumen gentium* předkládá nový kristologický a eklesiologický pohled na svátost pomazání nemocných.

„Svátostí pomazání nemocných a modlitbou kněží doporučuje celá církev své nemocné trpícím a oslavenému Pánu, aby jim ulehčil a zachránil je. (srov. Jak 5,14-16). Vybízí je, aby se dobrovolně přidružili ke Kristovu utrpení a k jeho smrti, a tak byli prospěšní Božímu lidu.“⁷⁵

Obřady pomazání nemocných (dále OPN) se ve všech svých kapitolách podrobně věnují jednotlivým částem udílení svátostí, zvláště upozorňují na nové chápání smyslu jednotlivých úkonů.

Nový pohled na tuto svátost je určen především vyhlášením: *„Poslední pomazání se také, dokonce lépe, může nazývat pomazání nemocných. Není to svátost jen pro ty, kdo se octli v krajním ohrožení života. Proto je příhodná doba pro její přijetí jistě už tehdy, když věřící začíná být v nebezpečí smrti pro nemoc nebo stáří.“⁷⁶*

6.1 Pomazání nemocných

Týká se především příjemců této svátosti:

6.1.1 Komu se má udělovat svátostné pomazání (čl. 8-15)

Nemá být udělována jen v nejkrajnějším ohrožení života, ale již tehdy, kdy věřící začíná být v nebezpečí smrti pro nemoc a stáří. Je možno se poradit s lékařem, zakazuje se však ukvapenost, aby se pomazání udílelo při každém lehčím onemocnění.

Svátost lze opakovat, když se nemocnému opět přitíží nebo když se nemoc zhorší, také před chirurgickým zákrokem.

⁷⁵ LG 11.

⁷⁶ SC 73.

Dětem lze udělit pomazání nemocných jsou-li schopny chápat, že jim přinese posilu. Starým lidem ji lze udělit i když není vidět nějaká nebezpečná nemoc, pokud jejich síly ochabují.

Při ošetřování nemocných je důležitý čl. 13, doporučující udělit svátost i těm nemocným, kteří sice ztratili užívání smyslu nebo rozumu, ale při plném vědomí by o svátost pravděpodobně alespoň nepřímo požádali. Věřící by měli o udělení svátosti sami požádat, aby ji mohli přijmout ještě při plném vědomí. Zde leží velká zodpovědnost na těch, kdo o nemocné pečují.

Mrtvým se svátost pomazání neuděluje, pokud je pochybnost, zda opravdu již nastala smrt, svátost se udělí. Svátost se neuděluje také těm, o nichž je známo, že zatvrzele setrvávají v hříchu.

6. 1. 2 Přísluhovatel svátosti pomazání nemocných (čl. 16-19)

S odvoláním na Tridentský koncil (DS 1719) je přísluhovatelem kněz nebo biskup. Obvykle tuto službu vykonávají faráři a jejich pomocníci, také duchovní správci nemocnic, ústavů a představení řeholních komunit. V případě nutné potřeby může udělit svátost kterýkoliv kněz (podrobně viz CIC kán.). Kněz má povinnost nemocného a také ostatní příbuzné předem informovat o smyslu svátosti.

6. 1. 3 Co je potřeba k pomazání nemocných (čl. 20-25)

Matérií svátosti je olivový olej, v případě nutnosti jiný rostlinný olej. Olej nemocných musí být požehnán biskupem, obvykle na Zelený čtvrtek, během Missa chrismatis. V opravdu nutném případě může požehnat olej kterýkoliv kněz, ale pouze v rámci vlastního udílení svátosti.

Podle nového obřadu se pomazání omezuje na čelo a ruce, které zastupují celého člověka (duši i tělo, myšlenky a dílo). Podle dosavadního rituálu se pomazávalo pět smyslových orgánů. Dnes je možno vybrat jiné vhodné místo, případně stačí jedno pomazání.

Svátostná formule je také dvoudílná. Nově je při ní zdůrazněna milost Ducha svatého, podobně jako v modlitbě žehnání oleje. Vlivem východní teologie se chápe Duch svatý jako vlastní příčina všech spasitelných činů.

V latinském obřadu se užívá tato slavnostní formule:

**Skrze toto svaté pomazání
ať ti Pán pro své milosrdenství
pomůže milostí Ducha svatého. Amen.
Ať tě vysvobodí z hříchů,
ať tě zachrání a posilní. Amen.**

Účinky pomazání nemocných zřetelně navazují na Jak 5,14-15 (záchrana, zdraví, posílení, případně odpuštění hříchů). Dvojí **Amen** dává zřetelně najevo, že nemocný a všichni přítomní se podílejí na modlitbě víry a že tato svátost je věcí celého Božího lidu.⁷⁷

Vlastní udělování pomazání nemocných se uskutečňuje trojím možným způsobem:

1) obvyklým obřadem v kostele, nemocnici nebo domě (čl. 64-79) pro jednoho nebo několik nemocných

- úvodní obřady s pozdravem a oslovením nemocného a ostatních přítomných,
- úkon kajícího (pokud se nemocný nezpovídal),
- bohoslužba slova. Čtení z Písma svatého je v novém rituálu povinné, podle doporučení Druhého vatikánského koncilu: „*Ať se při bohoslužebných úkonech čte více z písma svatého a to v rozmanitějším a přiléhavějším výboru. Kázání je součástí liturgického dění, proto je mají rubriky zařadit na nejpříhodnější místo.*“⁷⁸
- prosby a vzkládání rukou na hlavu nemocného. Tento výmluvný symbol se děje mlčky, vyjadřuje sdílení síly a moci Ducha Sv., i odpuštění. Pro nemocného to znamená, že jej Pán bere pod svou ochranu a nemocný může k němu vzhlížet s důvěrou.

⁷⁷ Srov. ADAM Adolf: Liturgika. Křesťanská bohoslužba a její vývoj, Vyšehrad 2001, 253.

- Svěcení oleje, pokud si kněz nepřinese olej svěcený biskupem na Zelený čtvrtek, případně děkovná modlitba nad olejem.
- Vlastní svátostné pomazání a modlitby, které je možné přizpůsobit podle stavu nemocného.
- Otčenáš, případně podání svatého přijímání a závěrečné požehnání.

2) pokud se koná pomazání nemocných ve mši (čl. 80-82), pro jednoho nebo několik věřících, uděluje se pomazání po evangeliu a homílii.

- prosby a vzkládání rukou na hlavu nemocného,
- svátostné pomazání,
- mše pokračuje přípravou obětních darů.

Nemocný a všichni přítomní mohou přijímat pod obojí způsobou.

3) obřad pomazání nemocných při velkém shromáždění věřících (čl. 83-95).

Může se konat např. na poutních místech, při poutích nebo na setkáních nemocných (diecéze, farnost). Toto je jedna z možností nového obřadu. Situaci ale má posoudit biskup a přítomní kněží mají povinnost vykonat předem vhodnou pastorační přípravu jak nemocných, kteří přijmou pomazání, tak jiných nemocných, kteří budou přítomni. Nutno počítat i s přítomnými zdravými věřícími. Všichni se mají zapojit zpěvem vhodných písní. Z celého společenství má zaznívat velikonoční radost a děkování Bohu za udělené milosti.

Obřad může být vykonán beze mše nebo ve mši. Je-li přítomno více kněží, vykoná každý z nich u několika nemocných vzkládání rukou a pomazání spojené se slavností formulí.

6.2 Viatikum (čl. 26-29)

Je nejvlastnější svátostí pro umírající. Od Prvního všeobecného koncilu v Nicei (r. 325) přikazuje církev všem pokřtěným přijmout v nebezpečí smrti eucharistii (DS 129).

⁷⁸ SC 35.

Růst křesťanského života vyžaduje, aby byl živen přijímáním eucharistického chleba našeho putování až do chvíle smrti, kdy nám bude dán jako pokrm na cestu (viatikum).⁷⁹

Nemocný dostává záruku vzkříšení podle slov Páně: „*Kdo jí mé tělo a pije mou krev, má život věčný a já ho vzkřísím v poslední den.*“⁸⁰

Správným okamžikem pro přijetí viatika - na rozdíl od svátosti nemocných - je bezprostřední nebezpečí smrti. Pokud je to možné, ať se viatikum přijímá ve mši, aby nemocný mohl přijímat podobou způsobem.

Přijetí této svátosti nemá být odkládáno, měla by být přijímána při plném vědomí. Doporučuje se obnovit křestní vyznání víry a obnovení křestní slibu, který učinil nemocný (resp. jeho rodiče a kmotři) při křtu, a který pak obnovoval každý rok o velikonoční vigílii.⁸¹

Řádnými vysluhovateli viatika jsou farář a kněží, duchovní správci nemocnic, ústavů a představení řeholních komunit. V naléhavém případě každý kněz nebo jáhen. Případně může donést viatikum kterýkoliv řádně pověřený laik.

Jáhen použije stejného obřadu jako kněz, v tom případě ale neuděluje plnomocné odpustky pro okamžik smrti.

Vlastní udílení viatika se uskutečňuje buď ve mši (čl. 93-99), jestliže ordinář dá souhlas ke slavení mše u nemocného, nebo mimo mši (čl. 100-114).

Jestliže se viatikum uskutečňuje mimo mši, donese kněz svátost oltární pod obojí způsobem a uloží ji na stůl, spolu s přítomnými krátce adoruje.

- po úkonu kajícnosti uděluje kněz plnomocné odpustky pro případ smrti:

Na základě pravomoci od apoštolského stolce

ti uděluji plnomocné odpustky

a prominutí všech trestů za hříchy

ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého. Amen.

nebo:

⁷⁹ KKC 1392.

⁸⁰ Jan 6,54.

⁸¹ Srov. Vyznání víry církve, překlad prvního dílu Katolického katechismu pro dospělé (vydala Německá biskupská konference 1985), České Budějovice: TFJU 1999, 281.

**Skrze svatá tajemství našeho vykoupení
ať ti všemohoucí Bůh promine
všechny tresty v tomto i budoucím životě,
otevře ti brány nebeského ráje
a přivede tě do věčných radostí. Amen.**

- čtení z písma svatého,
- obnova křestního vyznání, Otčenáš,
- podání viatika a připojení formule:

**Kéž tě Kristus ochraňuje
a přivede do věčného života. Amen.**

- závěr. Kněz se pomodlí některou ze tří závěrečných modliteb.

6. 2. 1 Komentář k viatiku

Jedním z významných výsledků reformy Druhého vatikánského koncilu bylo, jak je uvedeno výše, zdůraznění vysluhování viatika jako samostatného obřadu, jeho nezastupitelné hodnoty v celkovém rámci svátosti pomazání nemocných.

Obřady udílené nemocným, zvláště udílení viatika, bylo tématem mezinárodního kolokvia „Viatikum v liturgické praxi Západu a Východu“ pořádaném katedrou liturgické teologie UP v Olomouci v r. 2005. Svědčí to o upřímné starosti církve o těžce nemocné a umírající a o snaze o hlubší teologické a pastorální pochopení obřadů pomazání nemocných i obřadů Odporučením umírajících Bohu, ke kterým tematicky vlastně viatikum patří.

Kopeček podrobně rozebírá euchologické texty tří závěrečných orací, uvedených v OPN (čl. 114). Reprezentují tradici Západu.

První oraci viatika označuje jako Život a vzkříšení. Tato orace je pokoncilní a představuje teologické chápání viatika jako pokrm na cestu, důvěru v zaslíbení a vnitřní proměnu. Dovolává se Boží vlídnosti a dobroty.

Druhá orace vnímá smrt jako vstup do království světla a života v království Syna, to je cílem cesty člověka.

Třetí orace nazývá viatikum lékem pro věčnost. Již velmi rozšířené oslovení ukazuje odlišnost od prvních dvou orací. Je převzata jako jediná z tridentského rituálu a je velmi stará (9. - 10. století). Nepoukazuje na víru jako na primární předpoklad spásy ani se neobjevuje téma Božího království.

Centrální je poukaz na přijetí eucharistie, zdůrazňuje její svátostné účinky. Je to svátost Krista, který zemřel a vstal z mrtvých, je svátostí přechodu ze smrti do života. Orace předpokládá nejen vědomí hříšnosti a úkon kajicnosti, ale i svátostné smíření. Zasaduje viatikum z pohledu středověku do kontextu svátosti pomazání nemocných.⁸²

6.3 Souvislý obřad (čl. 30-31), (čl. 115-134)

*„Jako svátosti křtu, biřmování a eucharistie tvoří jednotu nazývanou „svátosti uvedení do křesťanského života“, tak lze říci, že svátost pokání, pomazání nemocných a viatikum tvoří na sklonku křesťanského života „svátosti připravující na věčnou vlast“ nebo „svátosti uzavírající pozemské putování“.*⁸³

Druhý vatikánský koncil je věnoval pečlivě i obřadu zaopatřování nemocných: *„Vedle obřadů pro oddělené udělování pomazání nemocných a viatika ať je vytvořen souvislý řád, podle kterého se pomazání nemocnému udělí po zpovědi a před přijetím viatika.*⁸⁴

Tento souvislý obřad je připraven pro případy, kdy se věřící pro úraz nebo náhlé onemocnění ocitne nečekaně v blízkém nebezpečí smrti. Nemocný přijímá sv. pokání, pomazání a viatikum; pokud nezbyvá času dělit všechny svátosti v uvedeném pořadí, měl by se nemocný vyzpovídat (v nutném případě stačí souhrnné vyznání) a potom mu kněz udělí viatikum.

Pokud ještě zbývá čas, udělí pomazání nemocných. Jestliže nemocný nemůže přijmout svátost oltářní udělí mu kněz pouze pomazání bez viatika.

⁸² Srov. KOPEČEK Pavel : Teologický obsah modliteb v obřadech viatika v současné římské liturgii, in: Studia theologica 8(2006) 25-35.

⁸³ KKC 1525.

⁸⁴ SC 74.

6. 4 Zvláštní situace při udělování svátosti pomazání nemocných

Má-li být nemocný **biřmován** (čl. 117, 136, 137), samo právo uděluje pověření biřmovat každému knězi. Obě svátosti, pokud je to možné, nemají být udělovány současně, aby bylo zřejmé, že se jedná o dvě svátosti, i když obě jsou udělovány pomazáním. Pokud je to však nutné, udělí kněz biřmování před požehnáním oleje nemocných. Vzkládání rukou, které patří k obřadům pomazání nemocných se v tomto případě vynechá. Pro případ, že nemocný chce být **pokřtěn** v nebezpečí smrti, použije kněz zvláštní obřad k tomu určený (čl. 149-160). Nutná je přítomnost kmotra a jednoho až dvou svědků, kteří se zaručí za nemocného. Kněz se táže na pohnutky, které dotyčného vedou k žádosti o křest.

Po čtení z Písma svatého následuje zřeknutí se zlého a vyznání víry.

Kněz potom udělí křest, biřmování a sv. přijímání. Křtí-li jáhen, udělí hned po křtu pomazání křížmem (místo biřmování) a podá sv. přijímání.

Udílí-li křest laik, podá nově pokřtěnému sv. oltářní (má-li toto oprávnění).⁸⁵ Katechumen by měl slíbit, že po případném uzdravení doplní, co v jeho případě nemohlo být dokončeno.

Podmínečné udělení svátosti pomazání nemocných (čl. 135)

Má-li kněz pochybnost, zda nemocný dosud žije, může pomazání udělit s pozměněnou formulí:

**„Jsi-li živ, skrze toto svaté pomazání
at' ti Pán pro své milosrdenství pomůže
milostí Ducha svatého. Amen.
At' tě vysvobodí z hříchů,
at' tě zachrání a posilní. Amen.**

Odporučení umírajících Bohu (čl. 138-148)

Uvedené modlitby a doporučená čtení z Písma svatého mají pomoci nemocnému, aby se snažil připodobnit trpícímu a umírajícímu Kristu, aby přemohl

⁸⁵ Srov. Uvedení do křesťanského života, Sekretariát České liturgické komise, Praha 1987, 279-280.

přirozenou úzkost před smrtí s nadějí na Boží milosrdenství. Ostatní přítomní mají z těchto textů čerpat útěchu a učit se chápat velikonoční smysl smrti křesťana. Kněží a jáhnové se mají snažit být u lože umírajícího a spolu s příbuznými se za umírajícího modlit a doporučit ho Bohu.

Svou přítomností dávají najevo, že každý křesťan umírá ve společenství církve Kristovy. Pokud je kněz zavolán k nemocnému, který již zemřel, pomodlí se za něj, aby mu Pán odpustil hříchy a přijal ho do svého království. Mrtvému se však již pomazání nemocných neuděluje.

6. 5 Komentář k Obřadům pomazání nemocných

Obřady pomazání nemocných jsou jistě velmi dobře zpracovány a uvádějí velké bohatství textů, jak odkazů na Písmo svaté, tak velké množství hluboce procítěných modliteb. Bohužel často bývá kněz volán k nemocnému na poslední chvíli domů nebo do nemocnice a nemá možnost připravit celou bohoslužbu. V těchto situacích je k dispozici zkrácená forma těchto obřadů, církevně schválená předsedou České biskupské konference pro potřebu kněží Ostravsko-opavské diecéze ze dne 28.1.2002, č.j. 75/2002.

Zde je uveden:

- 1) Souvislý obřad pokání, pomazání a viatika
- 2) Pomazání nemocných pod podmínkou
- 3) Biřmování v nebezpečí smrti
- 4) Křest v nebezpečí smrti
- 5) Odporoučení umírajících Bohu

Nově je zde uvedena **Absoluce od cenzur:**

Je-li nemocný stížen církevními tresty, dříve než kněz udělí rozhřešení ve svátosti smíření udělí absoluci od cenzur těmito slovy:

Z pravomoci, která mi byla svěřena,

zbavuji tě trestu exkomunikace (suspense, interdiktu).

Ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého.

Amen.

7. PŘEDPISY KANONICKÉHO PRÁVA TÝKAJÍCÍ SE SVÁTOSTI POMAZÁNÍ NEMOCNÝCH

V úvodu je nutno připomenout nejstarší právní pravidlo týkající se umírajících. První všeobecný koncil v Nicei (r.325), pravidlo 13:

„Zachovává se staré zvykové právo a pravidlo o umírajících, že žádnému umírajícímu nesmí být odepřeno nejnnutnější poslední přijímání. Byl-li někdo učiněn hodným svatého přijímání pro blízký konec života ale pak se uzdravil, budiž pak připuštěn jen k účasti na modlitbách. Vůbec každé umírající osobě, ať je to kdokoliv, která si vyžádá eucharistii, buďtež s povolením biskupa svaté daty poskytnuty“.⁸⁶

Právní hlediska udělování a přijímání svátostí řeší také Dekret o východních církvích *Orientalium Ecclesiarum* (OE) a Dekret o ekumenismu *Unitatis redintegratio* (UR) Druhého vatikánského koncilu (viz též kap. Kanonické právo a ekumenická situace).

Apoštolskou konstitucí *Sacrae disciplinae leges* vyhlášenou papežem Janem Pavlem II. dne 25.1.1983 byl uveden v platnost nový Kodex kanonického práva,⁸⁷ který se stal základním východiskem pro odpovídající články v OPN.

1) Články OPN o přijímajícím svátost pomazání nemocných (komu se má udělovat) se odvolávají na kánony 842, 921, 922, 915, 1004, 1005, 1006, 1007.

Protože při udělování svátosti je potřebné dodržovat ta pravidla, která dovolují připuštění k eucharistii, zasluhuje pozornost kán. 915, který není v OPN podrobně rozveden:

K svatému přijímání se nepřipustí exkomunikovaní a trestaní interdiktem po uložení těchto trestů rozhodnutím nebo po jejich úředním zjištění; rovněž se nepřipustí ti, kdo tvrdošjně setrvávají ve zjevném těžkém hříchu.

2) Články OPN o přísluhovateli svátosti pomazání nemocných jsou podloženy kánony 508, 566, 911, 999, 1001, 1003.

3) Způsob, jakým se vysluhuje svátost pomazání nemocných je obecně zmíněn v kánonech: 998, 1000, 1002.

⁸⁶ Pravidla všeobecných a místních sněmů i sv. otců pravoslavné církve, Praha: Pravoslavná církev v Československu, 1955, 21.

⁸⁷ Kodex kanonického práva, Praha: Zvon, 1994, 415, 419, 447-449.

Odborník na kanonické právo Gerosa⁸⁸ rozebírá teologicko-právní strukturu svátosti pomazání nemocných a především konstatuje, že otcové koncilu přijali za svůj pohled pastorální teologie z padesátých let a ve shodě s tradicí církve (Jak 5,14-15), že nebezpečí smrti není nevyhnutelným předpokladem k přijetí pomazání nemocných. Proto tuto svátost („pomazání nemocných“ nikoliv „poslední pomazání“) není možné odepřít žádnému staršímu nebo nemocnému člověku. Proto se podle dávné praxe církve navrácí souvislý obřad, při kterém se pomazání nemocných uděluje po zpovědi a před přijetím viatika. Nový rituál Pavla VI. předpokládá nevyhnutelné přizpůsobení pomazání nemocných nemocným tak, aby obřad „odpovídal různým situacím nemocných, kteří přijímají tuto svátost“. Nová forma udílení svátosti pomazání nemocných veřejně při velkých shromážděních věřících není v konstituci *Sacrosanctum concilium* uvedena přímo, je rozpracována až v OPN. Zahrnuje dva důležité aspekty:

- 1) církevní, společenský charakter, který spočívá v jeho kristologickém rozměru (nemocný se sjednocuje s Kristem) a zároveň duchovním prospěchu jedince, který je úzce spjatý s blahem celého Božího lidu.
- 2) současně se svátostí pomazání nemocných odpouští hříchy a zdokonaluje se pokání křesťana.

Vzhledem k nevyhnutelné přípravě (za kterou jsou zodpovědni všichni nemocní, jejich příbuzní a především duchovní) není možné společný obřad přetvořit na masové udílení svátosti. Nevyhnutelná příprava zahrnuje svatou zpověď a týká se i jednotlivého věřícího.

7. 1 Rozbor kán. 998

„Pomazání nemocných, jímž církev doporučuje nebezpečně nemocné Pánu trpícímu a oslavenému, aby jim ulehčil a je uzdravil, se uděluje mazáním olejem a pronášením slov předepsaných ve schválených liturgických knihách.“

Gerosa se kriticky vyjadřuje ke kán. 998, který (podle něj) neukazuje na cíl svátosti a umenšuje ho, když opouští kristologickou osnovu a ekleziologický aspekt (zmiňuje jen „ulehčení a uzdravení“), o kterém mluvili jasně otcové koncilu (ti mluvili

⁸⁸ Srov. GEROSA Libero: Pomazanie chorých, §15, in: Právo církvi, AMATECA, Prešov: Petra, 2005, 200.

o dobrovolném přidružení nemocných ke Kristovu utrpení a jeho smrti, aby tak byli prospěšni Božímu lidu.

Cíl tajemství tak ztrácí svůj specifický smysl a význam jak pro jednotlivce, tak pro celé společenství. Pomazání nemocných přece není jen jednoduchou útěchou a pro křesťanské společenství to není jen dobrým skutkem nebo uskutečněním tradičního závazku.

Gerosa chápe, že kanonisté nemohou dávat vyčerpávající odpovědi a řešení všech situací, přesto kritizuje přístup CIC k některým otázkám, např. ke konstitutivně-právnímu významu svátosti (konstituovat=ustanovit, konstitutivní=podstatný akt, který zakládá). Všechny svátosti nemají stejný konstitutivní význam. Žádná z nich není zbavena konstitutivního významu, jak o tom mluví princip „*Ecclesia a sacramentis*“.⁸⁹

Druhý vatikánský koncil znovu zdůraznil význam podílení se jednotlivých svátostí na prásvátosti (Kristu) a základní svátosti (církví). Svátostnost církve se chápe jako „*znak a nástroj vnitřního sjednocení s Bohem, uplatňování všeobecného kněžství ve svátostech*“.⁹⁰ Zde je každá svátost specifické prohloubení příslušnosti ke Kristu a církvi, která byla obdržena ve křtu. Také svátost pomazání nemocných má tento církevně-konstitutivní charakter. Nachází se mezi iniciačními svátostmi (křest, biřmování, eucharistie) a svátostmi stavu (kněžství a manželství). Pomazání nemocných uvádí věřícího do zvláštní příslušnosti k církvi, která není ani ve křtu ani v církevním stavu života.

Teologické příčiny tohoto rozdílu:

1) vážné onemocnění se skrze svátost pomazání nemocných „posvěcuje“, tj. přijímá se církvi, poroučí se Bohu a tak se stává „spásnou skutečností“.⁹¹ Tato spásná skutečnost, která spočívá pro nemocného v obnově křtu v nebezpečí smrti a pro další věřící poukázáním na to, že nemocný se stává „cestou církve“, která vede k eschatologickému střetnutí s Kristem. Tato „cesta církve“ je ze všech cest

⁸⁹ Srov. GEROSA Libero: op. cit., 204.

⁹⁰ LG 11.

⁹¹ Srov. GEROSA Libero: op. cit., 205.

nejpřednější, tam se dotýkáme toho, co se zdá být v každém člověku nedotknutelné, neboť trpící člověk je obklopen nepostižitelným tajemstvím.⁹²

- 2) Pomazání nemocných neztrácí svátostný znak, je svátostí, kterou je možné opakovat. Spolu s uzdravením mizí i stav svátostného a církevního posvěcení nemocného. Proto toto církevní místo věřícího „posvěceného“ skrze pomazání nemocných je velmi zvláštní. Je analogické se situací stavu kajícího jak je zřetelné z dogmaticko-kanonické tradice (Tridentský koncil) na základě jasného, očišťujícího smyslu posvěceného a přinášeného utrpení. Tato tradice vždy považovala pomazání nemocných za doplnění svátosti pokání a zastávala názor, že věřící pomazaný olejem je i po uzdravení (stejně jako kající po pokání) zavázaný ke „*converzio*“ (obrácení, „*perpetua penitentia*“), žít novým životem. Proto se také udělování pomazání nemocných oddalovalo až se z něj stalo „poslední pomazání“, které se udílelo věřícím na konci života.

Svátost pomazání nemocných dává věřícímu vyznamenání osobního, specifického, církevního a životního stavu, který je poznamenán duchem „osvobození a pozdvihnutí“. Spočívá v podstatě v totálním „ano“ k volání „následuj mě“, které Kristus adresuje každému svému učedníku.

Takovéto chápání konstitutivního významu svátosti pomazání nemocných je konkrétní realizací koncilového principu „*gradualis in communione*“, podle kterého Druhý vatikánský koncil označil dynamické, progresivní chápání církevního členství, které obsahuje právní důsledky pro katolické věřící. Skrze kanonický popis této úlohy je možné detailněji určit církevní konstitutivní význam každé jednotlivé svátosti.⁹³

⁹² Srov. JAN PAVEL II., Apoštolský list *Salvifici doloris* z 11.2.1984, Zvon: Praha 1995, 4.

⁹³ srov. GEROSA Libero, op.cit., 206.

8. KANONICKÉ PRÁVO A EKUMENICKÁ SITUACE

8. 1 Dekret o katolických východních církvích

Dekret Druhého vatikánského koncilu o **katolických východních církvích** (*Orientalium Ecclesiarum* - dále OE) pojednává o „katolických“ t.j. nelatinských partikulárních církvích, které jsou v plném společenství s Apoštolským stolcem v ŘÍMĚ. Nejedná o církvích pravoslavných.

„Tyto partikulární církve jak Východu, tak Západu se sice částečně liší takzvanými rity (liturgií, církevním právem a duchovním dědictvím), ale všechny jsou stejně svěřeny pastýřskému vedení římského biskupa. Všechny jsou si proto rovny důstojností. Všechny mají tatáž práva a tytéž závazky pokud jde o hlásání evangelia celému světu.“⁹⁴

Posvátný všeobecný sněm potvrzuje a schvaluje jejich starobylý řád svátostí a také svátostnou praxi.

Svátosti pokání, eucharistie a pomazání nemocných se mohou východním křesťanům udělovat, jestliže sami o ně požádají a jsou řádně připraveni. I katolíkům je dovoleno žádat tyto svátosti od kněží východního obřadu, kdykoliv to radí nutnost nebo opravdový duchovní užitek a přístup ke katolickému knězi je fyzicky nebo morálně nemožný.

Za podklad zmírnění se považuje:
platnost svátostí udělovaných v jiné církvi,
upřímný úmysl a dispozice,
nutnost pro věčnou spásu,
nepřítomnost vlastního kněze,
vyloučení nebezpečí, kterých je třeba se varovat,
vyloučení formálního souhlasu s bludem.⁹⁵

⁹⁴ OE 3.

⁹⁵ Srov. OE 12, 27.

8. 2 Dekret o ekumenismu

Dekret o ekumenismu (*Unitatis redintegratio* - dále UR) pojednává o **nekatolických východních církvích (t.j. pravoslavných)**.

Je všeobecně známo, s jakou láskou konají tyto církve posvátnou liturgii, zvláště eucharistickou. Jelikož tyto církve, i když odloučené od Apoštolského stolce v Římě, mají pravé svátosti a především, vlivem apoštolské posloupnosti, mají kněžství a eucharistii, které je s námi dosud těsně pojí, je spoluúčast na bohoslužbách se souhlasem církevní autority nejen možná, ale dokonce se doporučuje.

Tradice východních církví jsou vynikajícím způsobem zakotveny v Písmu svatém, podporuje je a vyjadřuje liturgický život, sytí je apoštolská tradice a spisy východních otců.

Je nesmírně důležité poznávat, mít v úctě, uchovávat a rozvíjet drahocenné liturgické a duchovní dědictví východních křesťanů. Je to nesmírně důležité pro věrné udržování křesťanské tradice v její plnosti a pro dosažení dokonalého smíru mezi východními a západními křesťany.⁹⁶

Dekret o ekumenismu (UR) pojednává dále o **odloučených církvích a církevních společnostech** na Západě.

Tyto církve a společnosti nežijí s námi v plné jednotě vyplývající ze křtu a neuchovaly, podle našeho mínění, původní a úplnou podstatu eucharistie, především proto, že jim chybí svátost kněžství. Uznávají božskou autoritu Písma svatého, ale jinak chápou vztah mezi biblickou tradicí a učitelským úřadem církve.⁹⁷

Tato obecná pravidla pro spoluúčast na svátostném životě s nekatolickými církvemi podrobně rozpracovává Kodex kanonického práva, kán.844 a z něho vycházející:

⁹⁶ Srov. UR 15, 17, 21.

⁹⁷ Srov. UR 21, 22.

Direktář k provádění ekumenických principů a norem (dále DE)⁹⁸ a také instrukce Společenství ve svátostech s křesťany jiných církví (dále SS).⁹⁹

Pro řešení situací, které mohou nastat v církevní praxi platí především kán. 844 - § 1, §2, §3 a §4.

Kán. 844 - § 2: *Křesťanům, jimž je fyzicky nebo morálně nemožné obrátit se na katolického udělovatele, je dovoleno přijmout sv. smíření, eucharistie a pomazání nemocných od nekatolických udělovatelů, v jejichž církvi jsou uvedené svátosti platně udělovány. Musí však respektovat východní kázeň, týkající se udělování svátostí.*¹⁰⁰

Kán. 884 - § 3: *Katoličtí udělovatelé udělují dovoleně sv. smíření, eucharistii a pomazání nemocných členům východních církví, které nejsou v plném společenství s katolickou církví, jestliže:*

*sami o to požádají
a jsou řádně připraveni.*¹⁰¹

Totéž platí o členech jiných církví, které podle rozhodnutí Apoštolského stolce jsou, pokud jde o svátosti, ve stejné situaci jako uvedené východní církve.

Zde SS dodává: Tyto normy se týkají všech pravoslavných církví, které považují konstantinopolský patriarchát za své duchovní centrum a dále všech starých východních církví. Jsou to: koptská, etiopská, armenská, syrská, asyrská.

Mezi církve, na které se tyto normy vztahují, však nikdy nezahrnul Apoštolský stolec církev starokatolickou z různých důvodů: pro velkou církevní a pastorální rozdílnost a také proto, že značné procento starokatolických kněží tvoří ti, kteří k ní konvertovali z církve katolické. Od nich je katolickým věřícím dovoleno přijímat svátosti pouze v nebezpečí smrti.¹⁰²

⁹⁸ DIREKTÁŘ k provádění ekumenických principů a norem, Papežská rada pro jednotu křesťanů 1993, české vydání Praha: Scriptum, 1995.

⁹⁹ SPOLEČENSTVÍ ve svátostech s křesťany jiných církví, Sekretariát ČBK, Praha 2002.

¹⁰⁰ Srov. DE 124.

¹⁰¹ Srov. DE 125.

¹⁰² Srov. SS 4.

8. 3 Rozbor kán. 844 - §4

Kán. 844 - §4. *V nebezpečí smrti nebo podle rozhodnutí diecézního biskupa udělují katoličtí udělovatelé v naléhavé závažné nutnosti tytéž svátosti také ostatním křesťanům, kteří nejsou v plném společenství s katolickou církví jestliže:*

*se nemohou obrátit na udělovatele ze svého společenství
jestliže o to sami požádají,
projeví o těchto svátostech katolickou víru
a jsou řádně připraveni.*

Tento důležitý § 4 podrobně rozebírá Příbyl:

Týká se členů křesťanských církví vzešlých z reformace. Kriteria pro zařazení církví pod § 4 jsou tato:

1. Jmenované svátosti (pokání, eucharistie, pomazání nemocných) nejsou z hlediska katolické nauky a disciplíny v těchto církvích platně udíleny (sv. smíření a pomazání nemocných se v nich neudělují vůbec nebo se nechápu jako svátosti, chápání eucharistie je jiné).
2. Rozdílné pojetí víry, vážící se k těmto svátostem:

K vyjmenovaným omezením (viz výše) přidává důležité okolnosti:

- salus animarum suprema lex, spása duše je nejvyšším zákonem
- žadatelé musí sami, spontánně požádat o udělení svátosti
- projevení katolické víry v konkrétním případě. Záleží na uvážení pastýřů, aby posoudili nezbytnou víru a dispozici. Vyjádřit víru v reálnou přítomnost JK v eucharistii viditelně lze např. hlubokou poklonou (proskyneze) nebo pokleknutím (genuflexe).

Podle **vlastního uvážení katolického udělovatele** lze tedy udělit jmenované svátosti v případě vážné a naléhavé duchovní potřeby členu jiné církve:

- v nebezpečí smrti
- nemožnost dosáhnout svátostí u udělovatele vlastní církve (pronásledování, žalář, služba v armádě, pobyt v nemocnici, v sociálním zařízení)

- situace v diaspoře

S dovolením ordináře v těchto případech vážné duchovní potřeby:

- slavení smíšeného sňatku
- mimořádná událost v manželství (křest dětí, I.sv.přijímání dětí, výročí svatby, mše za zesnulé)
- upevnění života milosti a víry v konfesně smíšených rodinách
- je-li žadatel svou vírou a orientací katolík, ale vážné okolnosti mu brání, aby uskutečnil přestup do katolické církve.¹⁰³

Při ověřování podmínek účasti na svátostech u nekatolických křesťanů nutno přihlížet k dalším okolnostem:

- a) o katolické víře se udělující přesvědčí rozhovorem , s přihlédnutím ke vzdělání a kulturnímu zakotvení dané osoby. U sv. smíření a pomazání nemocných je nutným minimem přesvědčení o tom, že disponovanému člověku skutečně dávají to, co naznačují.

Víra může být vyjádřena souhlasem s biblickými texty (Jan 20,21-23. Jak 5,14-15).

Pro řádné přijetí eucharistie je minimálně potřebná víra přijímajícího v reálnou přítomnost JK.

- b) k řádné připravenosti je nutné upozornit žádajícího na obvyklé podmínky přijetí (sv. smíření, platné manželství).¹⁰⁴

¹⁰³ Srov. PŘIBYL Stanislav: Ekumenismus a právo, Brno: Marek, 2006, 130-133.

¹⁰⁴ Srov. SS 9.

9. PÉČE O NEMOCNÉ V NĚKTERÝCH KŘEŠŤANSKÝCH CÍRKVÍCH

V minulé kapitole byly uvedeny předpisy a normy existující v oficiálních církevních dokumentech týkajících se právních situací ve vztahu k nekatolickým církvím u nás. S ohledem na tyto principy se pokusím stručně reflektovat učení o svátostech, zvláště o svátosti pomazání nemocných v teorii a praxi některých církví.

Samozřejmě se budu věnovat nejvíce církvím východním, reprezentovaným Pravoslavnou církví v Českých zemích a na Slovensku. Doufám, že tím naváži v nepatrné míře na doporučení dekretu *Unitatis redintegratio*:

*„Ať všichni vědí, že poznávat, mít v úctě, uchovávat a rozvíjet drahocenné liturgické a duchovní dědictví východních křesťanů je nesmírně důležité pro věrné udržování křesťanské tradice v její plnosti a pro dosažení dokonalého smíru mezi východními a západními křesťany“.*¹⁰⁵

Dále se stručně zmíním o církvi řeckokatolické,

pravoslavné,
starokatolické,
husitské,
českobratrské církvi evangelické,
Jednotě bratrské,
Adventistů sedmého dne (CASD),
starobylých církvích Východu.

9.1 Církev řeckokatolická

V Trebniku¹⁰⁶ je uveden Řád malého pomazání nemocných, který je velmi podobný obřadu svaté tajiny pomazání olejem udělované sedmi kněžími u pravoslavných. Navíc obsahuje **plnomocné odpustky pro hodinu smrti**. Moc udělovat tyto odpustky byla navždy dána kněžím tohoto obřadu od papeže Pia X. Kongregací propagandy z 23.3.1912.

¹⁰⁵ UR 15.

¹⁰⁶ TREBNÍK, s požehnáním mons. ThDr Ladislava vydává Apoštolský exarchát Řeckokatolické církve v ČR, k používání „ad experimentum“, Praha 2004.

Toto rozhřešení se dává nemocným, kteří jsou ve smrtelném nebezpečí. Věřící by měli, je-li to možné, nejdříve přijmout svátost pokání, eucharistii a pomazání nemocných. Následně kněz předloží nemocnému otázky týkající se lásky Boží, přijetí smrti z lásky a zkroušenosti.

Nakonec se kněz modlí modlitbu odpustků: **Všemocný vládce...modlíme se k tobě a vzýváme tě: zbav duši svého služebníka ode všech pout a osvobod' ji ode vší poskvrny. Učiň tedy, Vládce, aby duše tvého služebníka byla osvobozena od zla tohoto světa a dosáhla pokoje ve tvých věčných příbytcích mezi všemi tvými svatými.**

9. 2 Církev pravoslavná

9. 2. 1 Chápání svatých tajin (svátostí) obecně

V pravoslavných církvích se slaví sedm svatých tajin (svátostí). Narozdíl od západní církve není v pravoslaví nauka o svátostech rozpracována do jemných detailů. Vztah mezi svátostnou matérií (resp. svátostným úkonem) a působením milosti, kterou svátost prostředkuje, respektuje pravoslavná teologie jako tajemství (misterium).¹⁰⁷

Prostřednictvím svatých tajin se milost Ducha svatého vylévá neustále přímo do nitra člověka. Tajiny jsou spojením zvláštních svatých dějů a modliteb a dovršují se vzýváním Ducha svatého (epikleziální povaha tajin). Pro uskutečnění tajiny je nutný zákonný vykonavatel (biskup, kněz), vykonává ji spolu s církví a pro církev (ekleziologický prvek tajin). Podle učení pravoslavné církve má v širokém smyslu slova všechno v životě křesťana církevní, tedy sakramentální povahu. V církvi je všechno tajemné, všechno je tajina (svátost, mysterion).¹⁰⁸

Každá svatá tajina má svůj zdroj v ustanovení eucharistie a v ní nachází i své vyvrcholení. Nemá smysl hledat v Písmu ustavující slova pro každou svatou tajinu, ale každá se ustavuje od svátosti svátostí, kterou je eucharistie. Včlenění do eucharistie je

¹⁰⁷ Srov. FILIPI Pavel: Křesťanstvo. Historie, statistika, charakteristika křesťanských církví, Brno: CDK 2001, 37.

¹⁰⁸ Srov. BELEJKANIČ Imrich: Pravoslávne dogmatické bohoslovie II, Prešov: PBF 1996, 22-23.

zárukou sestoupení Ducha svatého a získání milosti. Proto byla v prvotní církvi každá tajina udělována během eucharistie.¹⁰⁹

9. 2. 2 Svatá tajina pomazání olejem nemocných

Tato svatá tajina se nazývá různě: Jelepomazání, olej, svatý olej, olej spojený s modlitbou, mysterium svatého oleje, tajina jeleosvjaščenija, eucheleo.

Ve svaté tajině jelepomazání se uděluje milost, která:
nemocného duševně posiluje,
očisťuje od hříchů,
ulevuje v bolestech
a často ho i uzdravuje.¹¹⁰

Uzdravování nemocných bylo jedním z projevů Kristova mesiášství. Přišel na tento svět, aby kázal evangelium království Božího a uzdravoval každou nemoc a každou chorobu v lidu. Skrze Ducha svatého přebývá Kristus i nadále v církvi, i jeho uzdravující síla zůstává s námi. Cílem svátosti je uzdravení a odpuštění hříchů, ve svém nejhlubším smyslu je to vlastně Kristova modlitba o plnění Boží vůle. Skrze tuto svátost se utrpení nemocného posvěcují a spojují s Kristovým utrpením. Když je vůle křesťanů dostatečně silná a je to zároveň vůle Boží, můžeme doufat, že Pán nemocné uzdraví. Je to svátost duchovního a tělesného uzdravení člověka nezávisle na těžkostech jeho nemoci.

Ve svátosti pomazání olejem přichází církev k lůžku nemocného a dokonce umírajícího člověka ne vracet jeho zdraví, když lékařská péče vyčerpala všechny možnosti, ale aby nemocného uvedla do světla lásky a života Spasitele, aby učinila člověka svědkem Kristovým. V utrpení Bohočlověka v tomto světě našlo utrpení lidstva nejen svůj smysl, ale stalo se znamením vítězství života nad smrtí, znamením cesty k věčnému životu.¹¹¹

¹⁰⁹ Srov. BELEJKANIČ Imrich: tamtéž, 34-35.

¹¹⁰ Srov. Pravoslávny katechizmus, Pravoslavná církev v Slovensku, Dar gréckych pravoslávnych kresťanov. Vydavateľstvo „Orthodoxos Kypseli“ Tesaloniky, Grécko 1994, 742.

¹¹¹ Srov. KORMANÍK Peter: Základné sväté tajiny pravoslávnej cirkvi (Teologicko-praktický výklad), Prešov: PBF, 1996, 202-204.

V podobenství o milosrdném Samařanovi¹¹² nemá pomazání ještě význam sakramentální. Až po seslání Ducha sv. o Letnicích získalo pomazání olejem vykonávané apoštoly význam svátosti. Spolu s pomazáním posvěceným olejem se užívala i voda a víno (praxe konstantinopolské církve).

Od starověku se rozlišuje a) olej jako materie pomazání

b) modlitba jako nutný prostředek k vykonání svátosti.

9. 2. 3 Osoby, nad kterými se vykonává svatá tajina pomazání olejem nemocných

Nad osobami staršími sedmi let, strádajícími tělesnými nebo duševními chorobami (jako duševní choroba je myšleno: skleslost, zármutek, zoufalství). To znamená, že svátost může být udělena i fyzicky zdravým lidem. Podle tradice se takové společné udílení vykonává v postním týdnu. Toto společné udílení „podle obyčeje, ne podle psané tradice, je dosvědčeno v 17. století. Svátost je vykonávána v chrámě nebo soukromém domě, příp. jinde. Může být opakována nad jednou osobou, ale ne během jedné nepřetržité choroby.

Pomazání olejem jako duchovní léčba neodstraňuje zákony fyzické přírody, ale podporuje člověka do té míry, jaká je podle Božího záměru nevyhnutelná pro spásu nemocného. Svátost se neuskutečňuje nad chorými v bezvědomí, psychicky nemocnými blázny ani nad mrtvými.¹¹³

9. 2. 4 Dějiny svaté tajiny

Svátost pomazání olejem má charakter ustanovený Bohem. Apoštolové byli posláni, vyšli a kázali pokání, vyháněli demony, mazali olejem mnoho nemocných a uzdravovali je.¹¹⁴ U Jakuba¹¹⁵ je realizování této svátosti. Modlitba víry a pomazání ve jménu Pána působí fyzické uzdravení, posílnění ducha nemocného a odpuštění hříchů.

V prvních staletích bylo uspořádání svátosti jednoduché (žalmy, modlitby k posvěcení oleje, pomazání). Právo zavolat presbytera do privátních domů měl nemocný.

¹¹² Lk 10,30-37.

¹¹³ Srov. KORMANÍK Peter: op.cit, 206-207.

¹¹⁴ Mk 6,12-13.

¹¹⁵ Jak 5,14-15.

Od 6. století byla přednostně udílěna v chrámu, ve spojení s liturgií. Od 14. století nastalo oddělení od chrámové bohoslužby.

Podle odkazu apoštola Jakuba udílelo svátost několik presbyterů. V prvních staletích to byl spíše jeden, později tři. Předpokládá se, že v průběhu 7. a 8. století byla přijata praxe účasti sedmi presbyterů. Definitivní struktura udílení svaté tajiny byla ukončena v 17. století.¹¹⁶

Simeon Soluňský (15. století) odvozuje tento počet od sedmi darů Ducha sv. a dalších událostí ve Starém i Novém zákoně (číslo plnosti). Podle svědectví sv. Řehoře Dvojeslova se udílelo pomazání sedm dní za sebou. Na Východě byla tato svátost vždy spojena s pokáním. Nikdy by se nestala samostatnou, kdyby nevznikly vážné okolnosti v 16. století, kdy se na Západě začala vysvětlovat jako tzv. „poslední pomazání“.

Zázraky uzdravení nemocných se vždycky stávaly, stávají a budou i v budoucnu. Ale svátost pomazání olejem není ustanovena pro konání těchto zázraků. Účelem svátosti je změna samotného chápání a přijímání bolesti jako daru Kristova utrpení, setkání s Kristem a účast na jeho vítězství nad smrtí. Každý potřebuje pokání a obnovení jednoty se živým Kristem, proto církve spojuje svátost pomazání také s eucharistií, aby přijetí bolesti, utrpení a nemoci bylo člověku zárukou pro život věčný.

Každý člověk je hříšný a trpí nějakou chorobou. V Řecku je tato svátost udělována všem, kteří přistupují k Eucharistii, v Rusku je udělována všem věrným na Zelený čtvrtek.¹¹⁷

9. 2. 5 Potřeby pro vykonávání svaté tajiny

U nemocného se připraví nádoba s pšenicí, uprostřed nádobka ve formě lampády nebo kalichu pro posvěcený olej. Do pšenice se zasune sedm štětců nebo sedm tyčinek s namotanou vatou, sedm svíček. Ve zvláštních nádobách je čistý olej (olivový nebo jiný rostlinný), trocha červeného vína. (Vino symbolizuje krev Kristovu, vylitou na kříži pro spásu lidí.) Na stejný stůl se položí Evangelium a kříž. Po ukončení pomazání se zbytek posvěceného oleje může nalít do lampády před ikonou.

¹¹⁶ Srov. KORMANÍK Peter: op.cit., 207-211.

¹¹⁷ Srov. BELEJKANIČ Imrich: op. cit. 164-168.

9. 2. 6 Postup udílení svaté tajiny

Podle starobylé tradice ji koná sedm kněží shromážděných v chrámě nebo v domě nemocného. Přítomnost více kněží u lůžka nemocného, případně jednoho kněze a většího množství příbuzných, vypovídá o závažnosti a slavnosti této chvíle a důležitosti vytvořit pro nemocného prostor pro společenství. Vždyť i začátek obřadu, (modlitba kněze čelem k východu), je stejný jako u svaté liturgie (proskomidie): *Blahoslaven Bůh náš vždycky nyní i příště až na věky věků.*¹¹⁸

Nejprve první kněz světí olej „k uzdravení těm, kteří jím budou pomazáni k odstranění každého utrpení, poskvrně těla i duše a všelikého zla“. Vyzývá Ducha svatého, prosí o udělení milostí. Před každým pomazáním předchází čtení (jáhen) a evangelium s modlitbou. Každý kněz čte jedno evangelium a provádí jedno pomazání, při něm se modlí stále stejnou modlitbu („Otče svatý...“). Při pomazávání se modlí stejnou modlitbu.

Nakonec všichni kněží položí na hlavu nemocného rozevřené evangelium a modlí se několik závěrečných modliteb.

Církev nepovažuje svatou tajinu pomazání nemocných za svátost umírajících, ale nemocných, kteří doufají v uzdravení podle Boží vůle. To dokazuje i to, že po udělení tajiny se zpívá nemocnému mnoholetí („Mnohá léta, mnohá léta...“).

V případě, kdy je už jasné, že nemocný umírá, modlí se pravoslavná církev zvláštní modlitby „na odchod duše“. Neznamena to, že je církev v této situaci bezmocná, naopak, prosí Boha, aby k oddělení duše od těla došlo v pokoji. Vždyť tím se život člověka nekončí.

9. 2. 7 Ustanovení kanonického práva

Podle nejstarší tradice pravoslavné církve musí každý věrný křesťan, který činí pokání, na konci svého života přijmout Tělo a Krev Ježíše Krista.

Místní sněm v Ankyře (r. 314), 6. pravidlo.

Svědectví Prvního všeobecného sněmu v Nicei (r. 325), 13. pravidlo: Zachovává se staré zvykové právo a pravidlo o umírajících, že žádnému umírajícímu nesmí být

odepřeno poslední svaté přijímání. Ať je to kdokoliv a vyžádá si svatou eucharistii, ať mu jsou s povolením biskupa svaté dary poskytnuty.

Kanonický list sv. Řehoře, biskupa nisského (+ 395), 2. a 5. Pravidlo.

Pravidla sv. Bazila Velikého (+379), 5. pravidlo: Tomu, kdo upadl do bludů a činí pokání, je dovoleno před smrtí přijmout eucharistii. Nutno ale s uvážením prozkoumat, je-li toto pokání opravdové. Zda to může někdo z církve dosvědčit.¹¹⁹

9. 2. 8 Dosavadní praxe svaté tajiny pomazání olejem nemocných

Církevní společenství pamatuje v modlitbách vždy na nemocné a zemřelé (při proskomidii, při božské liturgii, při zvláštních obřadech na zemřelé - panychida, obřad 40. den po zesnutí a každé výročí zesnutí). Zkrácená verze obřadu (za účasti jednoho kněze) se často neuděluje.

Na začátku Velkého postu se však uděluje tato svatá tajina starobyrou formou (tj. metropolita + šest kněží) hromadně pro všechny zúčastněné věřící, nejen těžce nemocné. Tento slavnostní obřad probíhá obvykle v monastýru Vilémov (olomoucká eparchie) ve spojení s duchovní obnovou, přednáškami a dalším duchovním programem.

9. 3 Starokatolická církev

Různé skupiny těchto církví se oddělily od Říma v souvislosti s Prvním vatikánským koncilem (1869-1870). Odmítly uznat neomylnost papeže, univerzální episkopát, celibát a některá dogmata tridentská. V r. 1889 se spojily v Utrechtskou unii.¹²⁰

Oficiální nauka o svátostech:

Církev uznává všech sedm svátostí. Svátosti jsou viditelná, Ježíšem Kristem ustanovená a z Ducha svatého působivá znamení, s nimiž je spojena neviditelná Boží milost. Svátostná milost působí skrze živou víru, naději a lásku.

¹¹⁸ Lidový sborník modliteb a bohoslužebných zpěvů pravoslavné církve, Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1950.

¹¹⁹ Srov. Pravidla všeobecných a místních sněmů a svatých otců pravoslavné církve, Pravoslavná církev v Československu, přel. J.A.Novák, Praha 1955, 21, 196, 198, 199.

Ve svátosti **posily nemocných** přichází Kristus k nemocnému, stářímu nebo jiným utrpením zemdlenému křesťanovi na pomoc tím, že pomazáním svatým olejem nemocných a slovem kněžské modlitby církve v Duchu svatém mu otvírá milost spasení a život věčné lásky.¹²¹

Svěcení oleje nemocných vykonávají všichni kněží společně s biskupem v úterý Svátého týdne (v Praze v katedrálním chrámu sv. Vavřince na Petříně).

Dnešní praxe udílení posily nemocných: obřad se vykonává obvykle při soukromé návštěvě nemocného, společné udílení v rámci liturgie nebývá zvykem. Přísluhující (kněz, jáhen) se s nemocným modlí a přečte úryvek z Písma svatého. Vlastní pomazání má dvě části:

- 1) pomazání čela: *Tímto svatým pomazáním ať ti pomůže Bůh v celé své lásce a svém bohatém smilování. Ať při tobě stojí v moci Ducha svatého. Amen.*
- 2) pomazání rukou: *Ať milující Bůh odpoutá tvůj strach a tvé soužení. Ať spojí tvůj život se svou životností. Ať tě vede a zachovává tě na cestě k němu. Ať tě vykoupí, naprání a ochraňuje tě ve své lásce. Amen.*¹²²

Obřad posily nemocných lze opakovat u jednotlivého věřícího několikrát, podle toho, jak to vyžaduje případné zhoršování nemoci. Podávání Těla Páně se liturgicky nerozlišuje od vysluhování viatika.

9. 4 Církev československá husitská

Byla založena r. 1920 skupinou reformě smýšlejících katolických duchovních vedených Dr. Karlem Farským. V roce 1994 byla přijata do společenství církví protestantských na základě Leuenberské konkordie.

Snaží se zaujímat jakousi střední pozici mezi církvemi. S katolictvím ji spojuje pevný liturgický řád, počet svátostí (sedm), svátost kněžství, ale bez apoštolské sukcese. S protestantismem ji spojuje většina ostatních prvků (pojetí Večeře Páně, pojetí učitelského úřadu apod.).¹²³

¹²⁰ Srov. FILIPI Pavel, op. cit., 109-110.

¹²¹ Srov. Informační brožura o Starokatolické církvi v ČR. Biskupský ordinariát a synodní rada Starokatolické církve v ČR, Praha 2003, 15-17.

¹²² Obřad pomazání nemocných s přijetím Těla Páně. Církev starokatolická v ČR 2001 (prozatímní texty).

¹²³ Srov. FILIPI Pavel, op.cit., 174-176.

Učení o svátostech:

Čl. 307: svátost je jednání, jímž se obecnství věřících v Duchu svatém činně podílí na milosti Božího slova přítomného skrze slyšené svědectví Písma svatého a svátostné úkony.

Čl. 308: svátost se liší od kázání tím, že je obecnstvím, že se děje v činné účasti věřících a že se na ni věřící podílejí svými smysly.

Čl. 310: význam svátostí vedle kázání je v tom, že totéž Boží slovo, které je v kázání hlášáno a vykládáno, je teprve ve svátosti činně, viditelně a veřejně údy církve přijímáno, spojuc je v uvědomělé obecnství v Kristu.

Čl. 311: společným účelem kázání a svátostí jest, aby slovo Boží v nich k nám přicházející vstoupilo do našich srdcí a mocí Ducha svatého probudilo, oživilo a upevnilo naši víru a dalo nám jistotu spásy.

Čl. 339: **Útěcha nemocných** je svátost, v níž těžce nemocný je Duchem svatým posilován skrze slovo Boží a modlitbu a potěšován ve víře v život věčný v Ježíši Kristu.

Čl. 340: zevní úkon útěchy nemocných záleží v čtení Písma svatého, v modlitbách přítomných a znamenání nemocného křížem.

Čl. 341: připojuje se svátost pokání a svátost Večeře Páně.¹²⁴

Ze všech svátostí je nejméně žádána a vysluhována **svátost útěchy nemocných**. Důvod tohoto nezájmu: celkový nezájem dnešního člověka o věci víry, pokřivený vztah ke smrti (člověk si ji nechce do poslední chvíle připustit). Podceňování této svátosti je také důsledkem dědictví liberalismu v prvních letech církve. Moderní člověk ztrácí odpovědnost vůči Písmu a Ježíši Kristu, necítí potřebu napájet svou duši z pramenů evangelia.

Svátost útěchy nemocných je třeba zbavit charakteru „posledního pomazání“ a dát ji znovu původní biblický význam (Jak 5,14-15): Modlitba víry uzdraví nemocného a Pán ho pozdvihne.“ Této svátosti musí předcházet pokání, které je základem a východiskem novozákonní zvěsti.

¹²⁴ Základy víry Církve československé husitské - přijaty šestým sněmem 17.10.1971 jako oficiální nauková norma. Vydala ústřední rada CČSH, 1975.

Dr. Karel Farský odmítá užívání olejů. Domnívá se, že v dnešní době nemá smysl. Dříve, když nebylo odborných lékařů, mělo toto mazání oleje, podle něj, význam léčebný.¹²⁵

Praxe udílení sv. útěchy nemocných může mít dvě formy:

- A) s pokáním a Večeří Páně,
- B) duchovní posila umírajícího.¹²⁶

9. 5 Protestantské církve

Pod pojem protestantismus se zahrnují křesťanská společenství a církve, které přímo vzešly z evropské reformace 16. století nebo na ni nepřímo navázaly. Protestantismus rozšířil v průběhu staletí své hranice a stal se souborným označením zahrnujícím skoro všechny útvary západního křesťanství, které stojí mimo církev latinskou. Tato společenství nikdy neměla jednotnou celocírkevní organizaci.¹²⁷

Protestantský pohled na svátosti charakterizuje Schmaus: „*Svátosti jsou ty svaté obřady, které se odvozují z Božího ustanovení a mají příslib milosti. Spásonosné účinky se přijímají jen vírou.*“

Dnešní protestantismus uznává za svátosti v přesném smyslu slova jen křest a Večeří Páně. Pokání se pokládá za stálou realizaci křtu. Břimování a pomazání nemocných byly prý převzaty od otců, nejsou nutné pro spásu, ale nejsou neúčinné.¹²⁸

Martin Luther (+1546) označil Jakubův list za „slaměnou epištolu“. S ostatními reformátory odmítá svátostnost pomazání nemocných. Ve spise *De captivitate babilonica* poukazuje na to, že Jakub se ptá: „Stůně-li někdo z vás...“ nikoliv „Umírá-li kdo z vás...“. Obviňuje katolickou hierarchii z toho, že na vlastní pěst dělají poslední a jediné pomazání z toho, co mělo být obecným podle vůle apoštolovy.

¹²⁵ Srov. HORSKÝ Rudolf: Jak poskytujeme svátost útěchy nemocným v církvi československé, Praha: Husova československá bohoslovecká fakulta 1966, 3-13.

¹²⁶ Agenda, CČSH, Praha: Blahoslav, poslední vydání 2007.

¹²⁷ Srov. FILIPI Pavel, op. cit., 111.

¹²⁸ Srov. SCHMAUS Michael: Sviatosti, Bratislava: Římskokatolická CMBF UK, 1993, 52-54.

Zdůrazňuje, že apoštol nařizuje, aby se pomazání a modlitby konaly k tomu cíli, aby se neduživý uzdravil a aby ho Pán pozdvihl, tedy aby neumřel.

Nepopírá, že posledním pomazáním bývá uděleno odpuštění a mír ne proto, že by bylo od Boha ustanovenou svátostí, ale proto, že ten, kdo pomazání přijímá věří, že se mu tak stane. Neboť víra přijímajícího nebloudí, i kdyby vysluhující kněz jakkoliv bloudil. Pomazanému stačí, aby slyšel slovo a věřil mu. Umírajícímu bylo takto ponecháno toto jediné milosrdenství, že se může dáti pomazati bez každé podmínky, ba i bez zpovědi a bez přijímání. Apoštol Jakub, podle Luthera, pouze doporučoval zbožný zvyk.¹²⁹

9. 5. 1 Českobratrská církev evangelická

V dnešní podobě vznikla v roce 1918 sloučením:
Evangelické církve helvetského vyznání (kalvinistické)
Evangelické církve augsburského vyznání (lutherské).¹³⁰

Jediným pramenem víry je Písmo svaté, církev uznává za svátosti pouze křest a Večeři Páně, ostatní označuje jako lidské nálezky, zbožný zvyk.

Svátosti jsou u protestantů svatá znamení a pečeti, jež Bůh ustanovil proto, abychom tím lépe porozuměli zaslíbením Evangelia. Svátostmi Duch svatý jen potvrzuje víru vzbuzenou.¹³¹

V poslední době se odmítavý postoj k nějaké formě „**požehnání nemocných**“ mění a vychází vstříc pastorační praxi. Přestože je v Bibli jasně dokázáno a zdůrazněno konání pomazání nemocných, přestalo se v evangelické církvi skoro úplně užívat. Důvod byl několikery: distance od římskokatolické praxe „posledního pomazání“ a pochybnost, zda je pomazání nemocných svátost ustanovená samým Kristem. V 16. století došlo u luteránů ke krátkému znovupřijetí, v 19. století jej někteří evangeličtí teologové propagovali, pro reformační oblast to byl ve 20. století M.Thurian.

Od r. 1979 je v luterských církvích v USA a Kanadě spojeno požehnání nemocných s pomazáním. Týká se i anglikánů. V r. 1990 vyšel návrh Agendy pro evangelicko-luterské církve a obce, kde je v oddíle „Požehnání nemocných“ podán návrh

¹²⁹ Srov. LUTHER Martin: O svobodě křesťanské. Babylonské zajetí, Praha: Jan Laichter 1933, 394-405.
Přeložil Popelář B. a Říčan R.

¹³⁰ Srov. FILIPI Pavel, op.cit., 177.

na pomazání nemocných. Znovu se bere v úvahu, že znamená jednoznačně posílení těla a duše. Nesmí se však jevit jako „poslední pomazání“.

Výzva k přimluvě a pomazání nemocných z Jak 5,14-15 se bere vážně a uvádí do praxe. Tak je činěn další krok k ekumeně a oživen dialog s římskokatolickou církví.

V pomazání nemocných je zřetelná a konkrétní stránka přimluvy. Mohlo by být uplatněno u lidí, kteří nemohou přijímat, pro ty, co jsou v bezvědomí nebo pro umírající. U pokročilé nemoci může být opakovaně přijímáno. Podle návrhu Agendy se liturgická forma skládá z těchto následujících prvků:

Pozdravení, uvedení, žalm (zpověď), čtení z Bible, modlitba, požehnání s pomazáním nemocných, (popř. s Večeří Páně), Otče náš a žehnání.

Modlitba duchovního: (...) „*prosíme tě, aby se tento olej stal znamením tvé uzdravující a spásné moci na tomto nemocném.*“ Potom duchovní položí nemocnému ruce na čelo, udělá na čele a na obou rukou znamení kříže se slovy: „*Jsi žehnán a mazán olejem ve jménu našeho Pána Ježíše Krista. Nechť tě pozdvihne uzdravující mocí své lásky.*“ Pomazání uděluje nemocnému milost Ducha svatého, kterou je člověku pomozeno k uzdravení. Kromě toho potvrzuje pomazání nemocných odpuštění hříchů.¹³²

Dnešní praxe: návštěvy duchovních u nemocných jsou pastoračně velmi důležité, ale neváží se na vysluhování nějakého obřadu. Záleží hodně na zvycích místního sboru, starší lidé nejsou zvyklí volat duchovního k umírajícímu, neexistuje donášení svatého přijímání. Vysluhování Večeře Páně u nemocných je možné, ale praktikuje se velmi málo. V Agendách (spíše starších) se občas vyskytnou modlitby za umírající. Obřad pohřbu je naopak vysluhován velice často.¹³³

9. 5. 2 Jednota bratrská

Od 15. století rozlišují bratři věci:

1. podstatné: víra, naděje a láska ke Kristu. Člověk je potřebuje, aby si osvojil spasení.
2. služebné: Písmo, církev, svátosti (nepřikládají jim zdaleka takový význam jako

¹³¹ Srov. KUBALÍK Josef: Křesťanské církve v naší vlasti, Brno, Přerov: ČKCH 1987, 72.

¹³² Srov. VOLKMAN Walther: Pomazání nemocných v evangelické bohoslužbě, in Getsemany 4 (1995), 32-33. Přeložila J.Váchalová.

¹³³ Agenda ČBCE, Bohoslužebná liturgická kniha I. Synodní rada ČBCE, Praha 1983.

církev římskokatolická a podobojí), liturgie. Jsou ke spasení pomáhající.

3. případné: ostatní záležitosti v církevním životě.

Bratři drželi sedm svátostí, stanovených církví a hovořili o nich vždy v tomto pořadí: svěcení kněžstva, křest, biřmování, Večeře Páně, pokání, manželství a poslední pomazání. Za **poslední pomazání** považovali bratři útěšné a posilující navštěvování nemocných, což pokládají podle Mt 25,36 za dobrý skutek. Teprve v druhé řadě uvádějí o něm příkaz Jak 5,14-15. Pokud by při tom prováděli obřad mazání oleje, činili tak jen proto, aby nevzbudili pohoršení.

Pomazání nemocných, zdá se, obecně málo používali, snad jen pro ty, kdo potřebovali svědectví odpuštění nedostatků.¹³⁴

Dnešní praxe: V Jednotě bratrské (mimo charismatických proudů) se pomazání nemocných neuděluje. Církev ale velice dbá na pastorální činnost, citlivé a utěšující doprovázení nemocných, případně umírajících. Pokud se v některých sborech pomazání nemocných jednotlivě a vyjimečně udělí, lze použít modliteb a čtení z Písma jak uvádí římskokatolické OPN.

9. 6 Církev adventistů sedmého dne (CASD)

Církev vděčí za svůj vznik apokalyptickým očekáváním 1. poloviny 19. století. Vznikla v roce 1863 v Nebrasce, v ČSR působí od roku 1919. Základní věroukou spočívá na půdě protestantismu, ale nehlásí se k žádné konfesi. Bohoslužebný život má prosté formy. Středem shromáždění v sobotu je čtení z Písma, kázání a studium Bible.¹³⁵

Modlitba za nemocné

CASD vychází z biblického textu Jak 5,14-15. Jakub se ptá: „Je někdo z vás nemocen?“ Neptá se: „Umírá někdo z vás?“ Pomazání olejem by se nemělo používat při drobných tělesných problémech. Mělo by se vyhradit pro vážná onemocnění, avšak ne pouze pro nemoci smrtelné. V některých oblastech světa se v naší církvi pomazání stalo

¹³⁴ Srov. MÜLLER J., BARTOŠ F. M.: Dějiny Jednoty bratrské, Praha: nákladem Jednoty bratrské, 1923, 129-139, 326.

¹³⁵ Srov. FILIPI Pavel: op.cit., 171-174.

téměř zapomenutým obřadem, protože jiné církevní denominace jej užívají jako poslední službu umírajícím lidem.

Pomazání nepřináší požehnání umírajícímu, ale uzdravuje živého. Dříve bývalo běžným zvykem, nejen pouhou výjimkou. Pomazání olejem může vykonat kazatel, starší sboru. Účastní se ti, kteří mají dar modlitby, přátelé nemocného; nevěřící členové rodiny se obvykle nezvou. Ti, kteří obřad vysluhují, by měli být upřímně oddáni Kristu, měli by pevně věřit v Boží uzdravující moc a měli by být vnitřně pro tuto službu připraveni.

Průběh obřadu:

Nutno věnovat čas čtení úryvků z Písma, které hovoří o podmínkách uzdravení:

1. Víra, že Bůh může uzdravit a uzdravuje
2. Vyznání hříchů
3. Rozhodnutí pro zdravý životní styl. Bylo by troufalé žádat Boha o uzdravení těla, kdybychom chtěli našemu tělu nadále škodit.
4. Ochota využít lidské pomoci.
5. Důvěra v Boží odpověď. Někdy Bůh uzdraví okamžitě, jindy pozvolna a někdy vůbec ne. Obřad by měl vrcholit jistotou, že Bůh má všechno ve svých rukou.

Texty ke čtení před pomazáním lze použít z textů v OPN. Jakmile se kazatel začne modlit, namočí si v olivovém oleji konečky prstů a v závěru pomaže čelo nemocného. Pomazání představuje Ducha svatého, který se dotýká nemocného konkrétním a mimořádným způsobem. Ukončení obřadu, posvátná atmosféra a Boží přítomnost zůstává.¹³⁶

9. 7 Starobylé církve Východu

Takto se označuje skupina východních církví, které se oddělily od oficiální většinové církve již v 5. století a osamostatnily se. Užívá se pro ně také označení

¹³⁶ Srov. Příručka pro kazatele CASD, vydala Generální konference USA, posl. vyd. 2002, 218-220.

„předchalcedonské“ (neuznaly výsledky 4. ekumenického koncilu v Chalcedonu r. 451).¹³⁷

Jan Chrysostom (+407) mluví ve vztahu k nemocným o „lampě pomazání“. Synod v Chalcedonu (r. 554) zmiňuje požehnání oleje sedmi kněžími u Arménů a Koptů, pěti kněžími u Syřanů. Pomazání nemocných se v těchto církvích nazývá „obřadem lampy“. Od 12. století se přidávaly do oleje voda a víno. Pomazání se konalo v kostele nebo v domě nemocného. Nebylo chápáno jako příprava na smrt.

Praxe pomazání nemocných je v těchto církvích rozdílná, někde se již nepraktikuje (Arméni, Etiopská církev). U ostatních církví je za hlavní působení pomazání nemocných uznáváno tělesné uzdravení.

Koptská církev (Jakobité): pomazání se udílí všem účastníkům liturgie v pátek před Květnou nedělí, aby byli uchráněni před působením Zlého. Udílí se rovněž při návratu heretika do církve, udílí se i v soukromých domech (sedm kněží, sedm modliteb, sedm úryvků Písma, sedmiramenný svícen).

Apoštolská církev Východu (Nestoriáni, Východosyrská církev) uznává sedm svátostí v různých verzích, včetně svěcení oleje. Nestoriáni neznají pomazání nemocných, ale důležité je pro ně pomazání mrtvých. Užívají „popel úcty“ tj. popel z hrobu mučedníků, spolu s vodou a olivovým olejem. Směs po rozředění lze použít i k pití.

Etiopská církev (nejpočetnější): pomazání nemocných upadlo v zapomenutí, stejně tak u Arménské apoštolské církve.¹³⁸

¹³⁷ Srov. FILIPI Pavel: op. cit., 45.

¹³⁸ Srov. NADOLSKI Boguslav: Leksykon Liturgii, Poznaň: Pallotinum, 2000, 1014-1015.

10. SVÁTOST POMAZÁNÍ NEMOCNÝCH VE SVĚTLE REFORMY DRUHÉHO VATIKÁNSKÉHO KONCILU

V páté kapitole jsem se zabývala historickým vývojem učení o svátosti pomazání nemocných. Zde se pokusím o analyzující pohled na nejdůležitější změny chápání této svátosti s odkazem na reformu Druhého vatikánského koncilu.

Historický přehled jasně ukázal velkou proměnlivost chápání této svátosti a průběhu vysluhovaného obřadu. Kohut charakterizuje tento vývoj jako „oklešťující tendenci“, projevující se na třech úrovních:

- 1) antropologické: význam pomazání nemocných se stále více spiritualizuje.
- 2) ekleziální: svátost se individualizuje (odhlíží se od společného slavení).
- 3) dynamické: svátost je omezena na bezprostřední blízkost smrti.¹³⁹

Zdálo se mi vhodné ve světle těchto tří úrovní posoudit z historického hlediska jednotlivé kapitoly v úvodu OPN, tj.:

- a) příjemce svátosti pomazání nemocných,
- b) přísluhovatel.

10. 1 Příjemce svátosti pomazání nemocných

Období 1. - 7. století:

S odvoláním na Jak 5,14-15 je udělováno všem nemocným, při jakémkoliv onemocnění, mazání není omezeno druhem onemocnění, neomezuje se na případy nebezpečí smrti. Pomazání nemocných má význam jako uzdravení celého člověka. Příjemcem je nemocný (žádný kající).

Období 8. - 13. století:

Pomazání nemocných je upravováno množstvím předpisů, ale bez vztahu k církevní tradici. Spojuje se s pokáním, stává se neopakovatelnou svátostí udělovanou umírajícím. Tělesné uzdravení ustupuje do pozadí. Účinkem pomazání nemocných je zdůrazňováno

¹³⁹ Srov. KOHUT Pavel Vojtěch: Svátost uzdravení nebo svátost spásy? in: MKR Communio 1 (2008) 42.

odpuštění hříchů, duchovní uzdravení. Svátost se uděluje jednotlivým věřícím v bezprostřední blízkosti smrti, bez širšího církevního společenství.

Období 14. - 17. století:

Florentský koncil (1439) označil za příjemce umírajícího nemocného. Tridentský koncil byl nucen reagovat na vzniklé reformační učení o svátostech, proto celou nauku o pomazání nemocných systemizoval a detailně propracoval s ohledem na Jak 5,14-15 a Mk 6,13. Vrací se ke zdůvodňování tělesného uzdravení (DS 1696, 1697, 1698, 1719). V praxi ale stále zůstává posledním pomazáním, neopakovatelným.

Období 18. - 20. století:

Pavel VI. v Apoštolské konstituci *Sacram Unctionem Infirmorum* bere v úvahu rozhodnutí Florentského koncilu i koncilu Tridentského a dodává:

„Příjemcem je nebezpečně onemocnělý a zesláblý stáří, kdy začíná být v nebezpečí smrti.“

Celý vývoj názoru na pomazání nemocných se pohybuje (a stále asi bude pohybovat) mezi těmito dvěma póly (poslední pomazání x pomazání nemocných).

Greshake upozorňuje na následující: „Chápat tuto svátost pouze jako pomazání nemocných vyvolává oprávněné obavy:

- a) je možné, jak to činí řada liturgiků, vyzvednout ranné období církve, jako normu pro tuto svátost?
- b) jako poslední pomazání konstituuje „sakrační kosmos“ (tj. přiřazení svátostí mezi sebou a jejich zařazení do lidského života).
- c) neexistuje nebezpečí tímto myšlením zatlačovat smrt do pozadí?
- d) nebyla by to služba člověku, kdyby se tak konfrontoval s realitou umírání a smrti? Nepomohlo by to ke zdůraznění hlediska křesťanského poselství o Kristově smrti a vzkříšení?

V závažné nemoci a vysokém věku se hluboce vnitřně zakouší „otřes celolidského stavu“. Člověk reaguje se strachem, bez nadějí a zoufalstvím nebo také netrpělivostí a vzbouřením. V této situaci znamená přijetí pomazání nemocných ztělesnění a přítomnění Kristových spásných darů. Specifikem páté svátosti je přítom

setkání s trpícím, ale uzdravujícím Pánem, jemuž celá církev poroučí nemocné a vyzývá je, aby se vědomě připojili ke Kristovu utrpení a smrti (LG 11).

Tak je pomazání nemocných do jisté míry obnovením křtu v situaci, která člověka konfrontuje s hranicemi jeho života, které sám není schopen zvládnout.

Pokud člověk nechápe nemoc pouze jako obtíže, ale skutečně jako „otřes celolidského stavu“ a pokud „posledním pomazáním“ nemyslí poslední fázi života, ale perspektivu reálného stavu „být postaven před smrt“, tak je alternativa pomazání nemocných nebo posledního pomazání překonána. Působení svátosti nemíří buď na uzdravení těla nebo duše, ale na to, aby člověk setkáním s Kristem přijal celolidskou posilu naděje. Křesťanská naděje se zaměřuje jak na ono „předposlední“, tak na ono „poslední“.¹⁴⁰

Snaha některých teologů zaměřit pomazání nemocných ke konci života a přetvořit je na svátost obnovení křtu tváří v tvář smrti byl odmítnut s poukazem na to, že v katolickém chápání je touto svátostí přijímání eucharistie - viaticum.¹⁴¹

Svátosti pokání a pomazání nemocných nejsou (samostatně a výlučně) určeny pro ty, kteří opouštějí pozemský život, ale právě tehdy mohou mít zvláštní účinek radikálním obratem k Bohu způsobit hluboké změny smýšlení, jednání a života. S ohledem na stále se blížící poslední setkání s Pánem se zbývající čas pročistí a prozáří.¹⁴²

Nebezpečná nemoc a zesláblost stářím má být posuzována rozumně bez zbytečné úzkostlivosti, přesto v reálné situaci je spojena s problémy. Díky pokrokům v lékařství jsou nemocní dnes mnohem častěji než dříve vystavováni dlouhodobě trvajícím vážným chorobám. To sebou nese těžkosti zvládnout tuto situaci a také obavy, že bude v případě smrtelného onemocnění vystaven mnohem těžší situaci než jeho předkové. Dnešní společnost přece, považuje za úspěch jen uzdravení, nikoliv dobrou smrt (spíše dobré umírání). Smrt je tabuizována nebo předkládána v cynických podobách, které nenutí člověka konfrontovat se s neodvratností vlastní smrti.¹⁴³

Ve vyjádření německých biskupů z roku 1979 je výslovně zakázáno udělovat pomazání nemocných automaticky každému (např. od 70 let).

¹⁴⁰ Srov. GRESHAKE Gisbert: Krankensalbung, in: LThK, 1997, 422.

¹⁴¹ Srov. VORGRIMLER Herbert: Busse und Krankensalbung, in: TRE, 1990, 668.

¹⁴² Srov. TESTA Benedetto: Die Sakramente der Kirche, Krankensalbung, in: AMATECA, 1997, 261-262.

Nový rituál (1994) zpřísňuje posuzování příjemců svátosti pomazání nemocných. O stavu sil starších lidí říká, že musí být „velmi oslaben“.¹⁴⁴

10. 2 Přísluhovatel svátosti pomazání nemocných

Podobně se můžeme zamýšlet na určení osobnosti udělovatele:

V období 1. - 8. století světil olej biskup, pomazání bylo udíleno knězem nebo laikem, nemocní mohli použít olej i pro vlastní potřebu.

Koncil ve Florencii určuje jako udělovatele pomazání nemocných jednoznačně kněze.

Tridentský koncil potvrzuje udílení svátosti pouze knězem.

Druhý vatikánský koncil potvrzuje svěcení oleje biskupem, v nutných případech knězem, udílení svátosti pouze knězem (*proprius minister*).

Již od vydání nového Řádu (*Ordo*) projevíli pastorální teologové a nejen oni přání rozšířit udělování pomazání nemocných na mimořádné dárce (*ministri extraordinarii*) a to především na trvalé jáhny, kteří byli znovu zavedeni v římskokatolické církvi po Druhém vatikánském koncilu, dokonce na laiky působící v nemocnicích.¹⁴⁵

Jako přechodné řešení je navrhováno spolupůsobení kněží, jáhnů a jiných pastorálních pracovníků laiků. Navrhuje se vhodné doprovázení používající přímluvné, nesakramentální symboly (např. deprekativní smíření, vzkládání rukou, modlitby, žehnání a znamení křížem, používání svěcené vody, bohoslužba slova). Umožnění pomazání nemocných laiky doprovázející nemocné by znamenalo pro pastorační pomoc nemocných rozhodující pomoc.¹⁴⁶

Nóta kongregace pro nauku víry ohledně udělovatelů svátosti pomazání nemocných z 11.2.2005 (prefekt Josef Cardinal Ratzinger) potvrdila tradiční nauku s odvoláním na usnesení Tridentského koncilu, Kodexu kanonického práva (1917, 1983) a rovněž Kodexu kánonů východních církví. Udělovateli svátosti pomazání nemocných mohou být jen kněží (biskupové a presbyteři).

¹⁴³ Srov. KOHUT Pavel Vojtěch: op. cit., 43-44.

¹⁴⁴ Srov. ADAM Adolf, BERGER Rupert: Krankensalbung, in: PLHL, 1980, 282.

¹⁴⁵ Srov. VORGRIMMLER Herbert: op.cit., 669.

¹⁴⁶ Srov. GRESHAKE Gisbert: op. cit., 423.

„Tuto nauku je nutno považovat za definitivní (*definitive tenenda*). Proto ani jáhnové ani laici nemohou tuto službu vykonávat a jednání v tomto smyslu by znamenalo předstírání (*simulaci*) svátosti.“

Kněz jedná silou svátosti svěcení, kterou přijal, jedná *in persona Christi a in persona Ecclesiae*. Je připomenuto, že také v ortodoxních církvích je udělovatelem pomazání nemocných jen biskup nebo kněz.

Dá se obtížně odhadnout, jakým směrem se bude vyvíjet tento palčivý problém při stále větším nedostatku kněží. Lze chápat, že obětaví doprovázející nemocných jsou tímto nařízením zklamáni. Vždyť nemohou ošetřovaného doprovodit svátostně až k vrcholnému bodu života. Na druhou stranu nutno přiznat, že by svátostné konání nebylo možné považovat za nutné dovršení osobního vztahu k nemocnému. Jsme přece všichni jen „služebníci neužiteční“.

Individualistické pojetí svátosti pomazání nemocných neodpovídá biblickému duchu. Zde lze navázat na výše uvedenou „oklešťující“ tendenci na úrovni ekleziální. Dá se předpokládat, že v prvotní církvi bylo slavení pomazání nemocných zasazeno do společenství církve. Během času se stále více individualizovalo, přijímalo se v soukromí, jen v úzkém rodinném kruhu. Svátost se stále více odsouvala, pokud možno až do stáří až už se umírající nemohli vědomě připojit k liturgické slavnosti.

K zásadní změně došlo po uvedení Konstituce o posvátné liturgii (SC) do života. Nový obřad připouští udělování svátosti většímu počtu nemocných současně. Tuto možnost má možnost posoudit biskup a kněz, který uděluje svátost má zajistit dobrou přípravu. Je nutno pamatovat, aby ti, kteří svátost přijímají, byli schopni ji přijmout platně, tzn. ti, kteří nebezpečně chřadnou nemocí nebo stářím. Je také důležité, aby nemocný sám o svátost požádal. Každá svátost může být udělena platně a dovoleně jen tomu, kdo o ni požádá.¹⁴⁷

Dá se říci, že společné slavení svátosti pomazání nemocných ztrácí charakter úzkostného prožívání blízkosti smrti naopak je prodchnuto hřejivým vědomím blízkosti celé církve a vědomím všeobjímající Boží lásky. Nemocní se tak necítí osamoceni ve své tíživé situaci. Lze připomenout zajímavou souvislost: dříve byli nemocní odsouváni na okraj společnosti, aby nebyli příliš vidět.

¹⁴⁷ Srov. POKORNÝ Ladislav: Světlo svátostí a času, Praha: Zvon 1990, 58-59.

11. PÉČE CÍRKVE O NEMOCNÉ

pastorační hledisko

11. 1 Péče o nemocné obecně

Když pečuje církev o nemocné, slouží tím samotnému Kristu podle evangelia: *“Kdy jsme tě viděli nemocného nebo vězení a přišli jsme za tebou?...Amen pravím vám, cokoliv jste učinili jednomu z těchto mých nepatrných bratří, mně jste učinili.”*¹⁴⁸

Starost o nemocné platila vždy za vznešenou povinnost křesťanské bliženecké lásky a plnění Kristova přikázání: „ (...) *na choré budou vzkládat ruce a uzdraví je.*“¹⁴⁹

Co vlastně rozumíme pastorační péčí o nemocné nejlépe vystihuje tato definice a její rozbor:

„Pastorační péčí o nemocné a trpící v širším slova smyslu rozumíme takové jednání s člověkem, ve kterém ho respektujeme v jeho jedinečnosti, přistupujeme k němu z pozice věřících křesťanů, doprovázíme ho v jeho nemoci, utrpení či umírání a pomáháme mu k lidsky důstojnému zvládnutí jeho životní situace, včetně smrti, a to na jemu dostupné úrovni víry.“¹⁵⁰

Jednání křesťanů má ztělesňovat Ježíšovu lásku k trpícím. Konkrétní činnost (nezávazný rozhovor, rozhovor o víře, čtení Písma svatého, nakonec příprava na přijetí svátostí) vyplyne z dalšího vývoje vztahu k nemocnému. Doprovázející musí respektovat jedinečnost každého člověka, nevnučovat mu svůj názor na cokoliv, přesto by měl nemocný vycítit, že doprovázející nečiní jen zdvořilostní návštěvu a jeho problémy bagatelizuje, ale že jeho zájem o něho je hlubší.

Dnes se běžně rozeznávají čtyři oblasti potřeb nemocného:

- 1) potřeby biologické
- 2) potřeby sociální
- 3) potřeby psychologické
- 4) potřeby spirituální.

¹⁴⁸ Srov. Mt 25,39-40.

¹⁴⁹ Srov. Mk 16,17.

¹⁵⁰ OPATRŇY Aleš: Malá příručka pastorální péče o nemocné, Praha: Pastorační středisko 2003, 8.

ad 1) Je samozřejmé, že nemocný potřebuje odbornou lékařskou a ošetrovatelskou péči, odpovídající péči o biologické potřeby a zajištění hygieny. Odborná péče ale už nezastává v případě těžce nemocného prvořadé místo.

ad 2) sociální potřeby se projevují v oblasti vztahů, v rodině, k příbuzným, k těm, kteří ho obklopují. Podle možnosti bývá lépe, když nemocný zůstává ve svém známém domácím prostředí, více se stýká se zdravými lidmi, s dětmi. Spoléhá na rodinu, nemusí se tolik obávat, že v cizím prostředí bude osamocen a ve stavu bezmoci ponechán sám sobě. Potřebuje kontakt se známým světem, potřebuje pokud možno zachovávat své zvyklosti, být aktivní, pohybovat se.

ad 3) k psychologickým potřebám náleží citlivý přístup k otázkám nemocného o jeho strachu z nemoci, bezmoci, omezenosti všech možností. Důležité je zvládnout nutné odpoutání se od věcí nepodstatných, soustředění se na pozitivní aktivity, kterých je ještě schopen.

ad 4) jako křesťan má doprovázející nezastupitelnou roli v umožnění všech možných spirituálních potřeb na všech možných možných úrovních.

Jde především o pastorační rozhovor, který nemá být ani silně náboženský (agitační) ale ani neutrální, nenáboženský (viz výše). Hlásání víry do rozhovoru patří, ale podle okolností a po pečlivém zvážení momentální psychické situace nemocného. V psychoterapeutickém rozhovoru je nutno víru (nebo nevíru) respektovat ale pastorační rozhovor má být veden na takovém stupni víry, který je klientovi přiměřený.

První setkání s nemocným má být prostý lidský rozhovor o jeho situaci, trpělivé naslouchání jeho potřebám, a v neposlední řadě také pozitivní myšlení. Teprve při dalších návštěvách je možno postupně, podle okolností, navázat na věci víry a náboženství, možno se s nemocným krátce pomodlit, přečíst úryvek z Písma svatého. Je-li nemocný schopen číst a projeví zájem, přinést mu nějakou dobrou knihu.

Nemocnému nutno pomáhat, aby svou situaci přijal realisticky, moudře, jako možnost prohloubení víry a naděje a především poznání, že je Bohem milován a jeho milosrdnou láskou podpírán a posilován.

Vrcholem a cílem laické služby nemocným je pak příprava na přijetí svátostí, hlavně pokání a pomazání nemocných, případně viatika.

Svátost pokání má velmi osobní charakter a nemocný ji někdy není schopen vykonat. Pak je nutné (s pomocí Boží a upřímnou modlitbou doprovázejícího) pomoci vzbudit důvěru v Krista a lítost nad hříchy a tak mu poskytnout nedocenitelnou pomoc na cestě ke spáse.

Svátostí eucharistie se slouží disponovaným nemocným nejčastěji. Může ji donášet kněz, jáhen nebo pověřená osoba. Pověření laici jsou služebníky mimořádnými a jejich služba může být vykonávána jen v těsné součinnosti s duchovním.

Při návštěvách nemocných může kněz začít bratrskou rozmluvou, modlitbou a čtením z Písma svatého, žehnáním a vzkládáním rukou. Obvyklý obřad svatého přijímání nemocných i jeho zkrácená verze (podává-li se eucharistie více nemocným např. v nemocnicích) jsou uvedeny v OPN čl.49-63.

Svátost pomazání nemocných je stále zatížena mezi nemocnými a jejich příbuznými mnohým nedorozuměním a špatným chápáním. Nemocnému je nutno laskavě ale důrazně vysvětlit, že není dnes chápána jako oznámení blízké smrti ale jako veliká posila v nemoci a stáří, kterou nabízí církev v aktuální situaci. Zakoušení nemoci sebou obvykle přináší pokušení proti víře, proto církev pomáhá nemocným touto jedinečnou svátostí pro těžké situace. Nutí je zároveň s láskou, aby se křesťansky zamysleli nad vlastním utrpením a přijali jeho hluboký smysl.

Pomazání nemocných má napomoci duševnímu procesu, který se za určitých okolností může stát i procesem uzdravení. Usnadňuje přijmout utrpení, má pomoci k svátostnému společenství s Kristem. Vždyť apoštol Pavel říká:

„Nikdo z nás nežije sám sobě a nikdo sám sobě neumírá. Žijeme-li, žijeme Pánu, umíráme-li, umíráme Pánu. Ať žijeme, ať umíráme, patříme Pánu“¹⁵¹.

Nemoc může být dokonce duchovně nutná. Ježíš Kristus tím, že učí trpět a trpí s námi, může se stát skutečným lékařem, který překoná hlubokou nemoc lidské duše.

Doprovázející si musí připustit, že spirituální hodnoty jsou pro nemocného v některé fázi důležitější než vlastní lékařská péče. Proto je důležité pomoci mu

¹⁵¹ Řím 14, 7-8.

v projevech osobní víry, zpracování minulosti, přítomnosti i budoucnosti, smíření se sebou, ostatními a hlavně s Bohem.¹⁵²

Nejbližší příbuzní nemocného potřebují také odbornou pastorační péči zvláště když jsou velmi trápeni osobní bezmocností vůči utrpení blízkého člověka. Tvoří také důležitý kus světa nemocného, který je pro něj velmi důležitý. Mají posilovat nemocného slovy víry a společnou modlitbou, aby ho odporučeli trpícímu a oslavenému Pánu. Mají ho povzbuzovat, aby se svobodně přidružil ke Kristovu utrpení a tak přispíval k dobru Božího lidu (viz výše). Pokud se nemoc zhoršuje, mají moudře a citlivě připravit nemocného na včasné přijetí svátostí¹⁵³. Nemocný by měl sám prosit o přispění církve. I tím vychází z izolace, je učiněn spoluzodpovědným za svůj stav.

Prožívání doprovázení nemocného může být pro jeho příbuzné zdrojem obav a vyčerpání ale také zráním a vlastně nedocenitelnou přípravou na vlastní umírání a odchod na věčnost. S hlubokou vděčností vůči Stvořiteli si mají uvědomit, že jim byl dán ještě čas, aby opustili nedůležité, dočasné a povrchní záležitosti a dali se obdarovat definitivním a věčným.

11.2 Starost církve

Pastorační starost o nemocné a potřebné vyjadřuje církev i ve svých oficiálních dokumentech. Svou charitativní činnost zakládá na největším přikázání v Zákoně: „Milovat Boha z celého srdce a bližního svého jako sám sebe.“¹⁵⁴ Tím, že Kristus na sebe vzal lidskou přirozenost spojil celé lidstvo ve svou rodinu a lásku určil za znak svých učedníků: „Podle toho všichni poznají, že jste moji učedníci, budete-li mít lásku k sobě navzájem.“¹⁵⁵

Charitativní činnost musí dnes zahrnovat všechny lidi a všechny jejich potřeby. V bližním je třeba vidět Boží obraz a zároveň i Ježíše, neboť cokoliv se učiní z lásky k potřebným to se vlastně učiní Jemu.

¹⁵² Srov. OPATRŇY Aleš: Pastorační péče v méně obvyklých situacích. Část II, Praha: Pastorační středisko 2001, 17. Viz též: OPATRŇY Aleš: Malá příručka pastorační péče o nemocné, Praha: Pastorační středisko, 2003. Zde další odborná literatura.

¹⁵³ Srov. OPN 34.

¹⁵⁴ Srov. Mt 11,4-5.

¹⁵⁵ Jan 13,35.

„Všichni, biskupové, kněží, jáhni i laici mají přispívat k pastorační činnosti celé diecéze ano i celé církve, projevovat vzájemnou pomoc duchovní i hmotnou a tím vydávat svědectví pravdy a života.“¹⁵⁶

Především faráři a ostatní kněží mají povinnost navštěvovat nemocné a pomáhat jim s opravdovou láskou. Jejich nezastupitelným úkolem je také vhodným poučením o přípravě na svátosti pomoci k aktivní účasti na slavení a přijímání svátostí.

Cílem církevní výchovy je dát člověku jistotu, že smrtí se přibližujeme pravému životu. Tím může překonat strach z neznáma a darovat umírání uvolněnost. Dát naději, že Bůh bude svou milostí větší než naše selhání.¹⁵⁷

Podle nového obřadu pomazání nemocných má farář zvážit stav nemocného a využít možnosti přizpůsobit délku i výběr modliteb a čtení z Písma svatého. Pokud je to možné, má vše připravit s nemocným a jeho rodinou předem.

Jestliže se nemocný po přijetí svátosti pomazání nemocných uzdraví, je vhodné ho laskavě upozornit a poradit mu, že by měl ukázat patřičnou vděčnost Bohu za přijaté dobrodiní (např. účasti na mši sv. na poděkování, děkovnou modlitbou a pod.).¹⁵⁸

11.3 Duchovní péče o umírající

Mnoho podnětných myšlenek a vzácných zkušeností s možností pokojného konce života nastiňuje Byock, i když, jak uvádí, nepracuje v žádném speciálním náboženském kontextu. Přesto zaznamenal i podivuhodné usmíření s církví u pacienta předtím lhostejného, ba dokonce protinábožensky naladěného.

Autor odmítá termín „dobrá smrt“, ale předkládá výpověď o „dobrém umírání“. Dobré umírání znamená, že přímo ve stínu smrti se může člověk pozvednout k přehodnocení dosud vyznávaného smyslu hodnot, k završení vztahů, k přijetí konečnosti lidského života. Jeho vlastní (zbývající) život se tím obohatí a obohatí se i vztahy jeho blízkých. Nutnost nechat o sebe pečovat vytváří společenství hlavně v rodině, ošetřujícím tak dává vlastně poslední dar, který může dát.¹⁵⁹

¹⁵⁶ Srov. LG 28.

¹⁵⁷ Srov. BENEDIKT XVI.: Bůh a svět, Vyšehrad: Barrister & Principal, 2003, 295.

¹⁵⁸ Srov. OPN 35-40.

¹⁵⁹ Srov. BYOCK I.: Dobré umírání, Praha: Vyšehrad 2005, 41-52.

Také uzdravení ze vzpomínek potřebuje svůj čas stejně jako uzdravení těla. I zde se objevuje stejných pět fází, kterými projde umírající v posledním úseku života: popření, hněv a odmítání, vyjednávání, deprese a konečně smíření. Tento pětistupňový proces je základem každého hlubokého odpuštění. Aby nemocný tyto stupně snadněji zvládl potřebuje člověka, který ho s láskou doprovází a potřebuje církev, aby ho posílila prostřednictvím svátostí. Hlavně samozřejmě potřebuje milosrdného Boha, který miluje bez jakýchkoliv podmínek. ¹⁶⁰

11.4 Hospicová péče

Hospicová péče se výrazně liší od moderního lékařského přístupu k umírání. V tradičním systému zůstávají prioritou medicínské postupy, dokonce i ve chvíli, kdy člověk umírá. V paliativní péči ustupuje medicína do pozadí a klade se důraz na osobní lidskou situaci nemocného.

Hospic zaručí, že pacient nebude nesnesitelně trpět,
při léčení neztratí svou lidskou důstojnost,
při umírání nebude sám.

Profesionálové v hospici jsou schopni přivést pacienta a jeho rodinu k dosažení cílů, které podmiňují dobré umírání. Je to tzv. pět bodů k završení mezilidských vztahů:

- 1) umět říci: „omlouvám se, odpusť mi“,
- 2) „odpouštím ti a přijímám odpuštění“,
- 3) „děkuji a uznávám svou vlastní cenu“,
- 4) „mám tě rád“,
- 5) „sbohem, smím se rozloučit“. ¹⁶¹

11.5 Péče o nemocné v současných podmínkách

„Křesťané nejsou jedinými lidmi, kteří svým bližním nezištně pomáhají. Ale jsou jedineční ve svém svědectví Kristu a ve své existenci, která je založena na přijetí

¹⁶⁰ Srov. WREMBEK Ch.: op.cit. 114.

¹⁶¹ Srov. BYOCK: op.cit. 167, 195.

daru spásy, tedy o Božím odpuštění a obdarování“.¹⁶² Bohužel často se setkáváme s názorem, že církev je „všeobecně dobročinná servisní organizace“ a takovou ji společnost přijímá s nejmenším odporem. Moderní společnost zdůrazňuje, že se bez církve a bez křesťanství obejde, lidé nehledají zakotvení v určité církvi, náboženství považují za soukromou záležitost.

Ale ani náš národ, značně odkřesťanštělý a silně zmaterializovaný se neobejde bez Božího slova, hluboké víry v Krista a bez reálného společenství církve. Může se stát, že při úmrtí v rodině příbuzní hledají duchovní útěchu ale jen jako tišící prostředek. Okamžitý efekt může být veliký, dlouhodobý žádný. Je to nepravá pomoc v mezní situaci.¹⁶³

Kristus říká: *“Jděte ke všem národů a získávejte mi učedníky, křtíte je ve jméno Otce i Syna i Ducha svatého a učte je, aby zachovávali všechno, co jsem vám přikázal.”*¹⁶⁴ Z jeho slov vyplývá, že přikazuje činnost ve prospěch lidí, pohyb, nikoliv jen sebezáchovnou činnost církve. Omezit se pouze na udílení svátostí by bylo nevěrností k Ježíšovu přikazu, vždyť jen jedna čtvrtina se týká svátostí.¹⁶⁵

11. 6 Stáří

Péče církve zahrnuje nemocné všech věkových kategorií přesto se obvykle věnuje nejvíce lidem starým. Zdá se proto smysluplné zabývat se krátce stářím a jeho problémy.

Naše společnost uznává pouze mládí, vitalitu, úspěch a sebeovládání. Těmto skutečnostem přisuzuje důstojnost a cenu, zatímco jejich nedostatek je považován za nedůstojný, nepatřičný, trapný. Tělesné známky nemoci nebo stáří jsou považovány za osobní degradaci, chátrání těla je zdrojem rozpaků místo aby na ně lidé pohlíželi jako na nevyhnutelný vývoj člověka.¹⁶⁶

¹⁶² OPATRŇY Aleš: *Cesty pastorační v pluralitní společnosti*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, 36.

¹⁶³ Srov. OPATRŇY Aleš: *Pastorální situace u nás. Analýzy a výhledy*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996, 44, 57.

¹⁶⁴ Mt 28, 19-20.

¹⁶⁵ Srov. OPATRŇY tamtéž, 101.

¹⁶⁶ Srov. BYOCK: *op.cit.*, 109.

Je nezpochybnitelným faktem, že mravní úroveň společnosti se pozná podle toho, jak se chová ke svým nejzranitelnějším, nejslabším členům. Pastorační starostlivost církve se obrací na všechny, přesto její pomoc potřebují obvykle lidé starší a staří.

Stáří jako důležité období života každého člověka citlivě a informovaně rozebírá Guardini. Počátek a konec života podle něj zůstává tajemstvím. Výchozí okamžik, moment zrození, působí v celém životě až do posledního okamžiku. Stejně tak celý život provází člověka skutečnost, že proud života bude slábnout a jednou zcela skončí, že všechno dění spěje k závěru, kterým je smrt.

Jak se člověk k přicházejícímu stáří staví? Může se snažit nevidět konec, násilím se připoutává k životnímu období, které uplynulo. Může se také upínat na to, co mu zbývá, projevuje se stařecký materialismus, tyranizování okolí. Obě tyto cesty nevedou nikam, pozitivní překonání krize spočívá jen v tom, že člověk stáří přijímá.

Následuje období moudrého stáří. Člověk si uvědomuje stále jasněji, co je věčné, co nepomíjí, má schopnost rozlišovat podstatné od nepodstatného, oceňuje význam jednotlivostí, celistvost bytí.

V současném obraze života chybí hodnoty stáří: moudrost, umění žít vycházející z pravého poznání života, schopnost rozlišovat a hodnotit.

Žije-li člověk dost dlouhou dobu následuje ještě období pozdního stáří. Nastává úkol dovést do konce vše, co bylo člověku v životě uloženo Stvořitelem. Smrt vstupuje do života a sama se stává životem. Tento životní úsek může znamenat dovršení života ale také zhroucení. Začíná být zřejmé oslabení charakteru, zvětšuje se závislost na druhých, zmenšuje se schopnost chápat smysl dění, stále obtížnější je vyrovnávání se s novou situací, nastupuje lhostejnost až dětinskost. Nejdéle působí pocity, které souvisejí s bezprostředními materiálními impulzy, s jídlem, s fyzickou pohodlností (což bývá zdravotně velmi nebezpečné, obezita, není potřeba pohybu), obtíže spojené s nemocí. Senilní člověk se stává těžko snesitelným i pro nejbližší, kteří mohou být unaveni a nebudou schopni mu projevit dostatečnou lásku. Vyžaduje to od ošetřujících obrovskou energii a nezměrnou trpělivost.

Jen křesťanství odpovídá na otázku, zda je smrt pádem do nicoty nebo přechodem do nejvladnějšího bytí. Stárnutí bez víry v Boha je zlé.

Člověk musí přijmout smrt již v období, kdy stojí na vrcholu moudrého stáří. Musí se naučit žít s vědomím, že se blíží konec a to, co je mu ještě poskytnuto, chápat jako dar. Jestliže potom bude čerpat z tzv. „nahromaděné připravenosti“ stárnutí vnitřně přijme. Potom zestárne správně, dovrší formu bytí dokoná a naplní život.

Soud (řečí víry „poslední soud“) znamená, že se věci ukáží před Boží spravedlností ve své nejryzejší podobě. K tomuto soudu, který se po smrti uskuteční tváří v tvář Bohu, se člověk připravuje moudrým prožíváním stáří, ba celého života.

Léta vysokého stáří nabývají na významu. Průměrná délka lidského života rychle stoupá. Dnes hodně záleží na tom, aby bytí starého člověka nebylo vnímáno jako zbytek, odpad, ale jako cenný životní článek, jímž se životní oblouk přivádí k dokonalosti.

Celá gerontologie a sociální péče nezmůže nic, když člověk sám nepochopí smysl svého stáří. Potom bude jeho bytí jen udržováním biologických funkcí a jeho život se stane nutně pro něho samého i pro okolí břemenem.¹⁶⁷

Tak se dostáváme v našem uvažování k otázce eutanazie a její nepřipustnosti. Jediná důstojná možnost jak pomáhat umírajícím je paliativní a hospicová péče (viz výše), obklopení trpícího člověka láskou, vycházející ze všeobjímající lásky Kristovy. Nemocný pak nemá žádný důvod žádat o „milosrdné zabití“.¹⁶⁸

¹⁶⁷ Srov. GUARDINI Romano: Životní období, Praha: Zvon, 1997, 53-100.

¹⁶⁸ Srov. DEKLARACE o eutanazii. Bona et iura, Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2008, 8.

12. SHRNU TÍ

12. 1 Pastorační souvislosti a výhledy

Svátost pomazání nemocných je tak jako žádná jiná svátost zatížena jednostranným chápáním. Toto pojetí posledního pomazání je v rozporu s biblickým základem této svátosti i jejím dnešním chápáním ve světle závěrů Druhého vatikánského koncilu. V povědomí římskokatolických věřících se ještě zdaleka tato změna neprosadila. Někteří teologové dokonce prosazují mínění, že by se mělo s udílením této svátosti přestat, dokud bude chápána jako zvěstování konce a jako pečeť na završeném životě těsně před smrtí.¹⁶⁹

Je jasné, že pochopení této svátosti napomůže jedině jasnější postoj pastorální teologie, tj. zda se svátost týká těla nebo duše, zda je to svátost jedince nebo společenství, zda je to svátost nemocných nebo umírajících. Ve všech uvedených souvislostech snad bylo v této práci naznačeno, že pomazání nemocných možno pochopit správně jen tehdy, když je vnímáno jako svátost pro celého člověka, svátost společenství a svátost nemocných.

Zbývá otázka proč i nadále setrvávají věřící v nesprávných představách. Domnívám se, že (samozřejmě mimo jiné) je to nedostatečnou náboženskou výchovou, nedostatečným informováním a poučováním ze strany duchovních pastýřů. Vždyť i aktivní věřící často nechápou rozdíl mezi svátostí (např. znamenáním popelem na popeleční středu) a svátostním mazáním olejem spojených s modlitbou kněze. Vždyť i v náboženských a liturgických knihách se páté svátosti věnuje obvykle nejméně místa.

V chápání svátosti pomazání nemocných je možno zaznamenat dva nesprávné přístupy: buď je odmítána (pak ovšem nemůže být platně a užitečně přijata) a nebo nemocnému chybí víra, kterou se snaží aplikací svátosti nahradit. Proto je tak důležité v doprovázení nemocných především posilovat jejich víru, křesťanské akceptování nemoci a ochotu prožít zbývající část života v důvěrném vztahu s Bohem.

¹⁶⁹ Srov. PERA Heinrich, WEINERT Bernd: *Nemocným na blízku*, Praha: Vyšehrad 1996, 80.

Nelze lépe zakončit tuto úvahu než citací: „*Dobré pochopení svátosti pomazání nemocných by mělo vyrůstat z chápání nemoci a smrti, které jsou kultivovány evangeliem a reflektovanou křesťanskou vírou.*“¹⁷⁰

12. 2 Ekumenický pohled

V rámci přípravy této diplomové práce jsem se blíže seznámila s historickým, liturgickým i pastorálním pohledem některých nekatolických církví. Především jsem se snažila pochopit rozdíly v oficiální nauce o svátostech a ujasnit si postavení obřadů týkajících se péče o nemocné. Navštívila jsem sedm farních úřadů a pokusila se v diskusi s představiteli příslušné církevní obce si udělat názor na situaci v pastoraci.

Metodou pro toto srovnávání bylo studium dostupných liturgických knih, případně oficiálních teologických textů. Především jsem byla překvapena šíří nauky o svátostech. Od pravoslaví, kde všechno v životě křesťana má sakramentální povahu, římskokatolická církev detailně propracovanou nauku o sedmi svátostech, starokatolická a husitská sedm svátostí vykládané v různém smyslu, protestanté (evangelíci a Jednota bratrská) uznávají dvě svátosti, CASD nemluví o svátostech vůbec. Pokud ale šlo o účinek této speciální péče o nemocné, byla shoda poměrně veliká: pomoc nemocnému, posila, uzdravení, odpuštění hříchů, ulehčení v situaci blízké smrti.

Přes veškeré snahy o sblížení křesťanských církví a společností na platformě obecně teologické nejsou zatím stále příliš reálné, v oblasti pastorační by mohlo k porozumění dojít. Nemohlo by být právě pomazání nemocných (nebo útěcha nemocných či modlitba za nemocné) tím společným minimem? Vždyť jde o věci hluboce lidské a teprve následně konfesní. Dnešní sekularizovaná společnost by tuto spolupráci možná ocenila. Povede samozřejmě dlouhá cesta ke sjednocení, kdy a jak bude Pán chtít.

„Křesťané se odlišují tím, že mají budoucnost: ne že by do nejmenších podrobností věděli, co je čeká, ale obecně o životě vědí to, že neústí do prázdnoty.(...) Kdo má naději, žije jinak; byl mu totiž darován nový život.“¹⁷¹

¹⁷⁰ Srov. OPATRŇY Aleš: Pomazání nemocných - pastorační pohled, in: MKR Communio 1 (2008) 65-67.

¹⁷¹ BENEDIKT XVI: Encyklika Spe salvi sumus O křesťanské naději, Praha: Paulinky, 2008, 2.

13. ZÁVĚR

Diplomová práce se zabývala vývojem učení o svátosti pomazání nemocných od doby prvotní církve až po současnost.

Bylo konstatováno, že během staletí docházelo k podstatným změnám v chápání a vysluhování této svátosti. Markantní je změna názvu, již ne „poslední pomazání“, ale „pomazání nemocných“.

Zásadní změny po Druhém vatikánském koncilu byly probrány detailněji, především celkové pojetí svátosti, charakterizující pomazání nemocných jako lék pro duši i tělo, jako svátost nemocných (nikoliv umírajících) a svátost společenství, nikoliv především jedince.

Zdůrazněna byla důležitost viatika jako vlastní svátosti umírajících.

V pastoračním pohledu byly diskutovány některé současné problémy (udílení svátosti jáhny a laiky), začlenění přípravy na přijetí svátosti do celkového doprovázení nemocných.

Stručně byla zmíněna možnost spolupráce v pastorační oblasti s některými křesťanskými církvemi.

Byl vyzdvihnut cenný přínos východních církví k prohloubení nauky o podstatě svátosti pomazání nemocných (rozhodující úloha Ducha svatého).

Ze shromážděných poznatků vyplynul pokus o zodpovězení naléhavé otázky, proč se pomazání nemocných vysluhuje tak málo a proč má mezi věřícími malou oblibu.

Posouzení svátosti pomazání nemocných z hlediska dogmatického, liturgického a pastoračního jasně ukázalo nezastupitelnost této svátosti v životě každého křesťana a velkou zodpovědnost duchovních při objasňování významu této svátosti a výchově k ní.

14. RESUME

I tried to inquire into a sacrament of the anointing of the sick from the very beginning of the church to nowadays.

It was proclaimed that during centuries was understanding and performance of this sacrament remarkably changed. Change of its name from „the last anointing“ to „the anointing of the sick“ is very important.

Fundamental changes after the II. Vatican Council were discussed in detail. Above all I concentrated to the sacrament as a remedy for soul and body and sacrament for the community not only for an individual.

It was pointed out that the viaticum is the sacrament itself.

Some contemporary problems (granting of the sacrament by diacons and laymen) were discussed from the pastoral view.

I described very briefly possibility of the cooperation with some christian churches in a pastoral area.

I tried to accent a contribution of the eastern churches to deepen teachings about the sacrament of the anointing of the sick.

I tried to answer the urgent question why is this sacrament given so rarely and why does it have such a low popularity among christians.

15. ANOTACE

My diploma work „Sacrament of the anointing of the sick in history and nowadays from the ecumenical view“ consists of three parts: theological, liturgic and pastoral area. These parts are based on the outcomes of the reform of sacraments according to the II. Vatican Council.

Keywords:

Liturgical reform

Vatican Council II.

Viaticum

Unctio infirmorum

Sacrament of the anointing of the sick

Počet znaků: 131.341

RESUME

Diplomová práce s názvem: **Svatost pomazání nemocných v historii a dnes v ekumenickém pohledu** se zabývala vývojem učení o svátosti pomazání nemocných od doby prvotní církve až po současnost.

Problém byl analyzován z hlediska historického, liturgicko-dogmatického a pastorálního.

Zásadní změny po Druhém vatikánském koncilu byly probrány detailněji, zvláště celkové pojetí svátosti. Bylo zdůrazněno, že se nejedná primárně o svátost umírajících, ale nemocných, o svátost společenství, nikoliv jednotlivce.

Zdůrazněna byla důležitost viatika a konstatována snaha o detailnější propracování tohoto obřadu pro umírající.

V pastoračním pohledu byly diskutovány některé současné problémy, začlenění přípravy na přijetí svátosti do celkového doprovázení nemocných.

Stručně byla nastíněna možnost spolupráce v pastorační oblasti s některými křesťanskými církvemi, zvláště v silně sekularizovaných krajích naší republiky (severní Čechy).

Diplomová práce v mezích možností ukázala nezastupitelnost této svátosti v životě křesťana a velkou zodpovědnost duchovních při výchově ke správnému pochopení a přijetí této svátosti.

16. SEZNAM ZKRATEK

- čl. - článek
kán. - kánon
kol. - kolektiv
op.cit. - citované dílo
srov. - srovněj
tzv. - tak zvaný
CASD - Církev adventistů sedmého dne
ČBK - Česká biskupská konference
ČBCE - Českobratrská církev evangelická
CČSH - Církev československá husitská
CMBF - Cyrilometodějská bohoslovecká fakulta
PBF - Pravoslavná bohoslovecká fakulta
TF JU - Teologická fakulta Jihočeské university
Zkratky biblických knih podle Dokumentů II. vatikánského koncilu, Praha: Zvon, 1995:
 LG - Lumen gentium
 OE - Orientalium ecclesiarum
 SC - Sacrosanctum concilium
 UR - Unitatis redintegratio
AMATECA - Associazione Manuali di Teologia Cattolica, Band IX, Paderborn:
 Bonifatius, 1997, 2005.
DE - Direktář k provádění ekumenických principů a norem. Papežská rada pro jednotu
 křesťanů 1993, české vydání Praha: Scriptum, 1995.
DS - Denzinger H., Schönmetzer A.: Enchiridion symbolorum (...), Freiburg 36 1976.
HDG - Handbuch der Dogmengeschichte, Wien: Herder, 1978.
LThK - Lexikon für Theologie und Kirche, Wien: Herder, 1997
PLHL - Pastoral-liturgisches Handlexikon, Wien: Herder, 1980.
SS - Společenství ve svátostech s křesťany jiných církví, Praha: Sekretariát ČBK, 2002.
TRE - Theologische Realenzyklopädie, Berlin - New York, 1990.

17. SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY

PRAMENY

- BIBLE, Písmo svaté Starého a Nového zákona, ekumenický překlad, Praha: ČKCH, 1985.
- DOKUMENTY II. vatikánského koncilu, Praha: Zvon, 1995.
- KATECHISMUS katolické církve, Praha: Zvon, 1995.
- KODEX kanonického práva, Praha: Zvon, 1994.
- OBŘADY pomazání nemocných a péče o nemocné, Kostelní Vydří, Praha, 2002.

LITERATURA

- ADAM Adolf: Liturgika. Křesťanská bohoslužba a její vývoj, Praha: Vyšehrad 2001.
- ADAM Adolf, BERGER Rupert : Krankensalbung, in: PLHL, 1980.
- AGENDA CČSH, Praha: Blahoslav, poslední vydání 2007.
- AGENDA ČBCE, Bohoslužebná liturgická kniha I. ,Synodní rada ČBCE, Praha 1983.
- BEINERT Wolfgang : Slovník katolické dogmatiky, Olomouc: MCM 1994.
- BELEJKANIČ Imrich: Pravoslávne dogmatické bohoslovie II., Prešov: PBF, 1996.
- BENEDIKT XVI.: Bůh a svět, Barrister & Principal, Vyšehrad, 2003.
- BENEDIKT XVI.: Encyklika *Spe salvi* (O křesťanské naději), Paulinky:2006.
- BERGER Rupert: Liturgický slovník, Vyšehrad: 2008.
- BUGEL Walerian: Viatikum v reformě 2.vatikánského koncilu, in: Studia theologica 8 (2006).
- BYOCK I.: Dobré umírání, Vyšehrad: 2005.
- CABAN Peter: Sviatosť pomazania chorých, in: Teologické texty 2(2000).
- DEKLARACE o eutanazii. Bona et iura. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008.
- DIREKTÁŘ k provádění ekumenických principů a norem, 1995.
- FILIPI Pavel: Křesťanstvo. Historie, statistika, charakteristika křesťanských církví, Brno: CDK, 2001.

- GEROSA Libero: § 15. Pomazanie chorých, in: Právo cirkvi, AMATEKA, 2005.
- GRESHAKE Gisbert: Krankensalbung, in: LfTK,
- GUARDINI Romano: Životní období, Praha: Zvon, 1997.
- HOPPE Rudolf: List Jakubův, in: Malý stuttgartský komentář k Novému zákonu 15, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001.
- HORSKÝ Rudolf: Jak poskytujeme svátost útěchy nemocným v církvi československé, Praha:Husova ČBF, 1996.
- INFORMAČNÍ brožura o Starokatolické církvi v ČR.Biskupský ordinariát a synodní rada Starokatolické církve v ČR, Praha 2003.
- JAN PAVEL II.: *Salvifici doloris*, apoštolský list z 11.2.1984, Praha: Zvon, 2006.
- KOHUT Pavel Vojtěch: Svátost uzdravení nebo svátost spásy?, in: MKR Communio 1 (2008).
- KOPEČEK Pavel: Teologický obsah modliteb v obřadech viatika v současné římské liturgii, in: Studia theologica 8(2006).
- KORMANÍK Peter: Základné sväté tajiny pravoslávnej cirkvi.(Teologicko-praktický výklad), Prešov: PBF, 1996.
- KUBALÍK Josef: Křesťanské církve v naší vlasti ,Brno, Přerov: ČKCH, 1987.
- KUNETKA František: Liturgika. Úvod do liturgie svátostí, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001.
- KUNETKA František: Nejstarší římské *Ordo defunctorum* v pohledu paradigmatu rites de passage, in: Studia theologica 7(2005).
- LIDOVÝ sborník modliteb a bohoslužebných zpěvů pravoslavné církve, druhé upravené vydání, Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1950.
- LUTHER Martin: O svobodě křesťanské. Babylonské zajetí, Praha: Jan Laichter, 1933.
Přeložili : Popelář B. a Řičan R.
- NADOLSKI Boguslav: Leksykon liturgii, Poznaň: Pallotinum, 2000.
- NOVOTNÝ Adolf: Biblický slovník, Praha: Kalich, 1956.
- NOVÝ BIBLICKÝ SLOVNÍK, Praha: Návrat domů, 1996.
- OBŘAD pomazání nemocných s přijetím Těla Páně. Církev Starokatolická v ČR, 2001, (prozatímní texty).
- OPATRŇNÝ Aleš: Pastorační situace u nás. Analýzy a výhledy, Kostelní Vydří:

- Karmelitánské nakladatelství, 1996.
- OPATRŇY Aleš: Pastorační péče v méně obvyklých situacích. Část II. Praha: Pastorační středisko, 2001.
- OPATRŇY Aleš: Malá příručka pastorální péče o nemocné, Praha: Pastorační středisko, 2003.
- OPATRŇY Aleš: Cesty pastorační v pluralitní společnosti, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006.
- OPATRŇY Aleš: Pomazání nemocných - pastorační pohled, in: MKR Communio 1 (2008).
- OTTO L.: Dogmatika. VI.díl. De sacramentis I.,II., Olomouc: MCM, 1994.
- PERA Heinrich, WEINERT Bernd: Nemocným nablízku, Praha: Vyšehrad, 1996.
- POKORNÝ Ladislav: Světlo svátostí a času, Praha: Zvon,1990.
- POSPÍŠIL Ctirad Václav: Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel, Krystal, 2002.
- PRAVIDLA všeobecných a místních sněmů a svatých otců pravoslavné církve, Praha: Pravoslavná církev v Československu, 1955. Přeložil J.A.Novák.
- PRAVOSLAVNY katechizmus, Pravoslavná cíkev na Slovensku, Dar gréckych pravoslavných kresťanov. Vydavateľstvo „Orthodoxos Kypseli“ Tesaloniky, Grecko, 1994.
- PŘIBYL Stanislav: Ekumenizmus a právo, Brno: Marek, 2006.
- PŘÍRUČKA pro kazatele CASD, vydala Generální konference USA, 2002.
- SCARANO Angelo: Ježíšův vztah k nemocným, in: MKR Communio 1(2008).
- SCHMAUS Michael: Sviatosti, Bratislava: Římskokatolická CMBF UK, 1993.
- SPOLEČENSTVÍ ve svátostech s křesťany jiných církví, Sekretariát ČBK, Praha 2002.
- SPEYER Adrienne von: Pomazání do smrti, in: MKR Communio 1(2008).
- ŠAK Štefan : Svatá tajina pomazania choreho olejom (Jelepomazanie, Eucheleo) in: Pravoslavný teologický sborník 20(1997).
- TARDIF Emiliano (a kol.): Na nemocné budou vkládat ruce, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996.
- TESTA Benedetto: Die Sacramente der Kirche, Krankensalbung, in: AMATEKA TREBNIK, s požehnáním mons. ThDr Ladislava vydává Apoštolský exarchát Řeckokatolické církve v ČR, k používání „*ad experimentum*“, Praha , 2004.

- UVEDENÍ do křesťanského života, Sekretariát České liturgické komise, Praha 1987.
- VENTURA Václav: Kulturně-náboženské předporozumění zdraví a nemoci, in:
Teologický sborník 3(2000).
- VOLKMAN Walther: Pomazání nemocných v evangelické bohoslužbě, in: Getsemany
4 (1995). Přeložila J.Váchalová.
- VORGRIMLER Herbert: Busse und Krankensalbung, in: TRE
- VYZNÁNÍ víry církve, překlad 1.dílu Katolického katechizmu pro dospělé (Německá
biskupská konference 1985), České Budějovice: KTF JU, 1999).
- WREMBEK Christoph: Nemocné pomazávat a uzdravovat, in: Tardif Emiliano
(a kol.).
- ZÁKLADY víry CČSH, přijaty Šestým sněmem 17.10.1971 jako oficiální nauková
norma. Vydala Ústřední rada CČSH, 1975.